

Bagdi Róbert – Hlbocsányi Norbert

A Kohner család gazdasági érdekeltségei

A Kohner család egyike volt azoknak a 19. század folyamán felemelkedő izraelita családoknak, amelyek bárói címet nyertek: a Kohnerék esetében ez az esemény 1912-ben következett be. A *Pénzvilág* 1911-ben, első számában, így írt róluk: „[...] ötven esztendő múlva a Hatvany-Deutschok, Kohnerék és okányi Schwartzok lesznek Magyarország legelső arisztokratái.”¹ Nemcsak a kortársak, de a történeti kutatás is hasonló következtetésre jutott: a nagykereskedő család² negyedik generációját képviselő báró dr. Kohner Adolf (1866–1937) Lengyel György kutatása szerint a pesti „multipozicionális”³ elit stabil és meghatározó tagja volt a 20. század első három évtizedében, mivel nagyszámú gazdasági, társadalmi, kulturális és tudományos pozíciót töltött be. Az 1908-tól a család fejének számító báró dr. Kohner Adolf korának egyik legnagyobb vállalat alapítója volt, még ha gazdasági érdekeltségeinek egy részét „örökölte” is. Kutatásaink szerint Adolf összesen 34 cég alapításában vett részt, ezenfelül 63 különböző cégben részvényesként és 3 közkereseti társaságban tulajdonosként volt jelen. 1925 körül összesen 32 banki és vállalati tisztséget viselt: 11 elnököt, 1 társelnököt, 3 alelnököt, 15 igazgatót, 1 felügyelőbizottsági tagot, illetve 1 kereskedő bankház tagja is volt.⁴ Ezen szint eléréséhez ugyanakkor nélkülözhetetlen volt az előző generációk családi vagyont és kapcsolatrendszerét gyarapító tevékenysége is, amit a megkötött házasságok tovább erősítettek.

A család zsidó vallású volt (1868 után a neológ irányzathoz tartozott), és az életükben fontos szerepet játszott a hagyomány, a hit, ami alapvetően meghatározta a házassági stratégiáikat is. Erről 1927-ben báró dr. Kohner Adolf így írt:

„Az én életemnek vezérfonala az ősi tradíciókhoz való törhetetlen ragaszkodás, a megszentelt hagyományok mélyeséges tisztelete, minden zsidó ügy iránti lelkesedés, a zsidóság egyetemes érdekeinek szolgálata. Ezeket az érzéseket és akaratokat a családi otthonból hoztam magammal. Apám és nagybátyám emlékét tisztelem meg azzal, hogy azokat a mély kapcsolatokat, amelyek őket a hitközséghez kötötték, tovább ápolom.”⁵

¹ A zsidók szerepe a közigazdaságban. *A Pénzvilág* 1911. 19.

² A Halmos Károly által meghatározott vállalkozócsaládok tipológiája szerint Kohnerék az a-típusba tartoztak. Halmos 2005: 46.

³ Kutatásai alapján Kohner Adolf 1927-ben és halála évében, 1937-ben is a multipozicionális gazdasági elitbe tartozott, mivel legalább három elitpozíciót birtokolt. Lengyel 1993: 125–126.

⁴ *Központi Értesítő* 1894–1938; *Mihók-féle Compass* 1910–1912; *Nagy Magyar Compass* 1912–1939.

⁵ Dr. báró Kohner Adolf: „Az ősi tradíciók ápolása vezérelvem”. *Zsidó Évkönyv* 1927/1928: 258.

A tanulmány célja, hogy a Kohner család többgenerációs⁶ – a 19. századon, illetve a 20. század első harmadán átívelő – történetén keresztül bemutassa, hogyan, milyen lépésekben valósult meg egy Magyarországra bevándorlóként érkező izraelita család felemelkedése. Milyen szerepet játszottak a növekvő társadalmi presztízsből, vagyonból a családi kapcsolatok és a részben azokkal szorosán összefüggő gazdasági érdekeltségek? A család felemelkedése a dualizmus kori modernizációval párhuzamosan történt, illetve annak egyfajta eredményeképpen, amit számos társadalmi-gazdasági jelenséggel lehet leírni. A hitét erősen gyakorló Kohner családban az egymást váltó generációk sorsa alapján a hagyományos vallási kötődés éppen a modernizációnak vált „áldozatává”. A család fejének, Kohner Adolfnak 1937 januárjában bekövetkezett halála után egy évvel ugyanis a család több tagja⁷ elhagyta ősei hitét, ami megdöbbenést keltett a zsidó vallásukat gyakorlók körében Magyarországon.⁸ „A Kohner név ugyanis majdnem egy évszázadon keresztül ott ragyogott a magyar közélet homlokzatán ugyanakkor, mikor a magyar zsidóság történelmének is a legragyogóbb nevei közé tartozott.”⁹

A KOHNER CSALÁD GAZDASÁGI TEVÉKENYSÉGE 1894-IG

A családi hagyomány szerint Kohner (Kuhner) Náthán Mózes terménykereskedő Lipcseből vándorolt el valamikor a 18. és 19. század fordulóján a jobb megélhetés reményében a csehországi Neumarktba (ma Úterý, Plzentől északnyugatra),

⁶ A tanulmányban szereplő családtagok családfája az 1. mellékletben található.

⁷ Báró Kohner Alfréd két fia feleségeikkel, illetve Kohner Adolf leánya, Kohner Kató (Lukács Antalné) 1938 januárjában (tehát az I. zsidótörvény előtt) jelentette be a pesti hitközség rabbi-hivatalában, hogy el kívánják hagyni az izraelita felekezetet. A Kohner-bárók kitérése. *Egyenlőség* 1938. január 18. 5.

⁸ Konrád Miklós kutatásai alapján, a dualizmus utolsó évtizedeiben a nagypolgári státuszba sorolható izraeliták közül, a bárói címet elnyert családok körében volt a legmagasabb az őseik hitét elhagyók aránya. Más bárói családokhoz képest tehát a Kohner család említett tagjai viszonylag későn, mondhatni az utolsó hullámban tértek ki. Konrád 2014: 262–266. A Kohner család tagjai közül báró Kohner Simon Vilmos (Willy) római katolikus vallásra való áttérésére hívjuk fel a figyelmet. Konrád Miklós 1938. november 15-i keltezéssel egy polgári anyakönyvi bejegyzésre hivatkozik. Konrád 2014: 268. Saját kutatásaink szerint 1920. december 6-án Kohner Adolf és Willy kérelmére egy keresztlévlé alapján adták ki a keményítő árusításához szükséges iparengedélyt, így további kutatásnak kell tisztáznia az ellentmondást. BFL IV.1474.c. Budapest Székesfőváros V. Kerületi Előljárási iratai (1873–1950), Iparügyi és egyesületi nyilvántartások (1873–1949), D iparlajstrom 1918–1922., 19. kötet, 1011. bejegyzés; Báró dr. Kohner Éva, Kohner Alfréd unokája (1929–2021) Hlbocsányi Norberttel folytatott személyes találkozásakor Willy áttérését önkéntes meggyőződésnek nevezte. Karády Viktor a „kitérés” a voluntarista asszimiláció egyik formájaként határozta meg. Karády 1997: 132. Az ötödik generációba tartozó báró dr. Kohner Éva hívó református, míg unokatestvére, báró Kohner Jenő György (1931–2009) anglikán lelkész lett.

⁹ A Kohner-bárók kitérése. *Egyenlőség* 1938. január 18. 5.

s gyermekei¹⁰ már ott is születtek: Henrik (1804/1805–1874) és Ábrahám Adolf (1815–1860), aki Kohner Adolf nagyapja lett.¹¹ Az első információk szerint Kohner Náthán Mózes és fia Henrik Pozsonyon keresztül a magyar vidéket járva gyapjút és libatollat gyűjtött, amit Neumarktban adtak el.¹² Kohner Ábrahám Adolf volt az első, aki Magyarországon telepedett le, a Csongrád vármegyei Hódmezővásárhelyen, az 1830-as években. Itt került üzleti kapcsolatba Sváb Lőrinc¹³ nagykereskedővel, akinek Lujza (1818–1880) nevű lányát el is vette, s a házasság révén megszerezte a Torontál vármegyei Valkányban a kocsóháti birtokot. Ez a kapcsolat alapozta meg a magyarországi Kohnerek gazdasági tevékenységét.¹⁴ Kohner Ábrahám Adolf 1840-ben költözött családjával Pestre, a Dohány utca 6. szám alá. Ábrahám Adolf az 1840-es években már részt vett a terménykereskedők korabeli kávéházakban tartott gyűlésein. Pesti közösségi kapcsolatait jelzi, hogy 1842-ben az izraelita, majd 1852-ben a kiváltságos nagykereskedői testületnek is tagja lett. 1853-ban pedig bátyjával, Henrikkel együtt alapító tagjai voltak a Pesti Lloyd Társulatnak, amely a korabeli kereskedelem legfontosabb alulról szerveződő érdekvédelmi társulásának számított. A család férfi tagjai tehát már a század közepén a pesti gazdasági élet meghatározó szereplőivé váltak.¹⁵

A Kohner família klánszerűen szerveződő család volt, amelynek első feje Kohner Ábrahám Adolf, a Pesten letelepedett családfő lett.¹⁶ Halála után a testvére, majd a fia, végül pedig az unokája, báró dr. Kohner Adolf követte. Senior hatalommal rendelkezett a háza minden tagja felett. Az ő feladata volt a jogok, a státusok, és a címek számontartása, a vagyon, a családi cég kezelése, megőrzése és továbbadása, illetve a kapcsolati háló építése is.¹⁷

¹⁰ A gyermekek pontos számának meghatározásához nem áll rendelkezésre elegendő forrás. Báró dr. Kohner Éva három további leánytestvért (Teréz, Éva és Erzsébet) említett Hlbocsányi Norbertnek személyes találkozásukkor. Hlbocsányi 2015: 170.

¹¹ BFL IV.1202.h. Relations a. n. 10693/1842.; *K. K. priv. Prager Zeitung*, 1820. augusztus 25. 1296.

¹² Koloman von Balkányi: Ein Abschnitt ungarische Wirtschaftsgeschichte. *Pester Lloyd* 1928. május 27. 14.

¹³ Sváb Lőrinc (1797–1883) a Lorenz Schwab egyéni cég tulajdonosaként terménykereskedéssel foglalkozott, és az egyik első zsidó származású földbirtokos volt: birtokai Csongrád, Heves és Külső-Szolnok vármegyében terültek el. BFL IV.1411.b. 9884/1874 Kohner hagyatéki és gyámsági ügy, 301/1883. Sváb hagyatéki ügy.

¹⁴ BFL IV.1202.h. Relations a. n. 7993/1841; IV.1411.b. 9884/1874. Kohner hagyatéki és gyámsági ügy, 301/1883. Sváb hagyatéki ügy.

¹⁵ 1846/1847-ben összesen 3274 zsidó család élt Pesten, ami nagyjából 16 ezer főt jelentett a 120 ezer lakosú városban. A családok 53,95%-a a kereskedelemben, míg 14,33%-a az iparban, 31,72%-a pedig más egyéb szakmákban dolgozott. BFL IV.1202.h. Relations a. n. 10693/1842, IX.44. 2. kötet 7. *Első Magyar Zsidó Naptár* 1848: 45–47, 137; Vörös 1979: 85.

¹⁶ Ábrahám Adolfot tekinthetjük a család első szeniorának, elsősorban mivel az 1840-es és 1850-es évek forrásaiban az ő neve fordult elő a legtöbbször. 1842-ben például ő lett tagja a nagykereskedők testületének, ahol Kohner Henrik neve nem szerepelt. Gyermekei eleinte részt vettek a családi cég irányításában, majd apjuk emlékére új céget alapítottak.

¹⁷ Hlbocsányi 2012: 43–44.

A családi céget a Heinrich Kohner & Brüder (Kohner Henrik és testvérei) közkereseti társaság jelentette.¹⁸ A cég Dohány utcai telephelyén terménykereskedéssel (gyapjú, toll, gabona, dohány) és hitelezéssel foglalkoztak. Kohnerék anyanyelve német¹⁹ volt, de magyarországi letelepedésüket követően magyarul is megtanultak. A német nyelvűségükkel hozható kapcsolatba, hogy 1860-tól részvényesei és patronálói voltak a részvénytársasági formában működő pesti német színháznak, együtt a Schosberger, a Herzog és a Wodianer családokkal.²⁰

1860-ban meghalt Ábrahám Adolf, így a családi céget testvére, Henrik egyedül vitte tovább, majd 1862-ben Ábrahám Adolf legidősebb gyermeke, Zsigmond (1840–1908) is társtulajdonos és cégvezető lett. A család pesti helyzetét jól érzékelteti, hogy ugyanebben az évben Zsigmond feleségül vette Schosberger Lujzát (1843–1879), az egyik legnagyobb vagyonú pesti nagykereskedő, Schosberger Simon Vilmos (1796–1874) leányát. Házasságukból hét leány és egy fiú született. Zsigmond apósa 1863-ban tornyai előnévvel nyert nemességet. A házasságkötés után a fiatal pár az após tulajdonában levő, a Nádor – a mai Arany János – utca sarkán álló Schosberger-palotába költözött. Ide volt bejegyezve a Schosberger cég,²¹ valamint az 1872-ben megalapított Kohner Adolf fiai közkereseti társaság is. A Schosbergék az első emeleten laktak, míg Kohner Zsigmondnak és 9 tagú családjának a második emeleten volt a 11 helyiségből (7 szobából) álló otthona.²² Az após 1859 és 1861 között a pesti hitközség kinevezett elnöke volt, amiért a nemzeti szellemű fiatalság nem szívelte, mert az osztrák kormányzat emberének tartották.²³ Zsigmond házasságával egyszerre szerzett otthonot, vagyont és gazdasági kapcsolatrendszert, s egyébként apósához hasonlóan 1893-ban ő is hitközségi elnök lett.

A Kohner család nem maradt ki az 1873-as válságig tartó alapítási lázból, az 1860-as évek végének európai szinten is konjunkturális időszakából sem: Kohner Zsigmond és testvére, Károly több, ekkor induló vállalkozásban is részvényes lett.²⁴ A dinamikusan fejlődő pest-budai malomiparban Kohner Károly az Erzsébet

¹⁸ Bár a cég 1859-ben már létezett, hivatalosan 1862-ben jött létre, amelyet aztán 1864-ben jegyeztek be először a pesti váltótörvényszéken. BFL IV.1202.l. 1. kötet; *Pester Lloyd Kalender* 1859: 42; *Sürgöny* 1864. augusztus 28; BFL VII.2.e. Cg. 1876/447, Cg. V 1874/298. Kohner Henrik és testvérei cég.

¹⁹ Báró dr. Kohner Éva személyesen is megerősítette Hlbocsányi Norbert számára, hogy a magyar és a német volt a két legfontosabb nyelv a család életében. A fennmaradt források, például az 1842-ben íródott nagykereskedői kérvény szintén német nyelvű.

²⁰ BFL IV.1303.f. V. 39/1859. Kimutató.

²¹ A Nádor utcában működő cég előbb termény- és dohányforgalmazással foglalkozott, amit később repcetermeléssel és repceolajgyártással egészítettek ki. Schosberger Simon Vilmos (Sáje Wolf, 1796–1874) apjával, Schosberger Lázárral alapított előbb céget, majd 1856-ban jegyeztette be a Schosberger S. W. és fiai vállalkozást. BFL VII.2.e. Cg. 1876/519, Cg. VIII 1864/108. Schosberger S. W. és fiai cég; *Pester Lloyd Kalender* 1859: 43.

²² BFL IV.1411.b. 833/1879. Schosberger hagyatéki ügy.

²³ Komoróczy 2012: 36–38, 201.

²⁴ A négy fiútestvér közül Zsigmond és Károly állt egymáshoz a legközelebb. „Iskoláikat együtt végezték, külföldön is együtt jártak [1854-től Lipcsében – B. R.], egyenlő törekvések, egyenlő vágyak hevítették őket [...] még lakni is egész életükön át egy és ugyanazon házban laktak.”

Gőzmalom Társaság alapítójaként lett választmányi tag 1868-ban, ahol a Kohne-
rek együtt voltak részvényesek a pesti gazdasági elit számos tagjával, nagypolgá-
rokkal és nemesekkel. Kohner Zsigmond, a pénzügyi és kereskedelmi területen
működő Pesti Bank-, Bizomány- és Árurakház Részvénytársulat alapításában mű-
ködött közre 1867-ben, de a textiliparban is vállalt pozíciót, alapító és választmá-
nyi tag volt az Első Magyar Kártoly-Fonoda Részvénytársaságban.²⁵ A Gründerzeit
legdinamikusabb vállalkozási ágát képviselő vasúti üzletben a nagybácsi, Kohner
Henrik és két unokaöcs (Zsigmond és Károly) képviselte a családot: a Cs. és Kir.
Szab. Kassa–Oderbergi Vasút (k. k. privilegierete Kaschau–Oderberger Bahn) épí-
tési vállalkozói konzorcium tagjaiként 1869-ben.²⁶

Az 1872. év vízválasztónak bizonyult a család életében, mivel Zsigmond
ekkor, valószínűleg egy vitát követően, kilépett a Kohner Henrik és testvérei cég-
ből, és fivéreivel, Ágostonnal és Károllyal együtt megalapította – apjuk után el-
nevezve – a Kohner Adolf fiai közkereseti társaságot. Ez a vállalkozás lett aztán
a Kohnekek üzleti működésének az alapja.²⁷ A társaság fő tevékenysége kezdet-
ben a terménykereskedelem és a családi pénzügyek kezelése volt, amit az is jól
mutat, hogy a hozományként érkezett pénzt a családi cégen keresztül fektették
be.²⁸ A cég bejegyzett profiljába a terménykereskedelem mellett 1894-ben jelent
meg aztán az értékáru tevékenységi kör.

A Kohner Adolf fiai cég kezelte később a családi földbirtokok ügyeit, finan-
szírozta a céges beruházásokat, és fizette a család bizonyos kiadásait is, mint pél-
dával a századforduló táján a lóversenyt, valamint a festmény- és autóvásárlásokat.

A Kohner Adolf fiai cégnek kizárólag nagykorú és vér szerinti Kohner fiú le-
hetett a tagja. A társtagok cégbírósaági bejegyzés szerint egyenlő tulajdonnal ren-
delkeztek, de mindig a legidősebb férfi, a szenior volt az irányító, az ő szava dön-
tött. A cég működésében (és családi viszonyaiban) számos hasonlóságot lehet
felfedezni a korszak más családi vállalkozásaival. A Deutsch Ig. és fia cég alapítása
például 1856-ban történt meg, és irányításában ugyanúgy a család férfi tagjai vet-
tek részt.²⁹ A Neuschlosz és a Gudbrand családban pedig a fiatalabb nemzedék

Gyermekeik házassága alapján, pedig közös unokáik is voltak. Kohner Károly. *Egyenlőség* 1894. január 5. 3–4. Kohner Zsigmondtól. *Egyenlőség* 1893. január 20. 8.

²⁵ A kor viszonyai között egy jelentős cégről van szó, hiszen 414 munkása volt, illetve 120 lóerős gőzgépet használtak és 12 580 orsóval rendelkeztek. A befektetés azonban nem bizonyult sikeresnek, már 1870 körül jelentkeztek az első gondok, majd az 1873. évi gazdasági válság miatt a gyár meg is bukott. A szomorú véget szimbolikusan a tetőzet leégése hozta el; ami pedig a be-
rendezésekből megmaradt, azt árverésen adták el. BFL VII.2.e. Első Magyar Kártolyfonoda Rt. régi Cg. 1876/1974, Okm. 103; Sándor 1954: 186.

²⁶ Die Angelegenheit der Kaschau-Oderberger Bahn. *Neues Fremden-Blatt* 1869. április 23. 9–10.

²⁷ BFL VII.2.e. Cg. 1876/447, Cg. V 1874/298. Kohner Henrik és testvérei cég; Cg. 1876/21, Cg. 7776. Kohner Adolf fiai cég.

²⁸ BFL IV.1411.b. 8855/1917. Dálnoky hagyatéki és gyámsági ügy.

²⁹ A két család (Deutsch és Kohner) cégeinek szervezetében, tevékenységi körében számos hasonlóság fedezhető fel, példaként a fiatalabb generációban – a leendő cégvezetők – Hatvany Sándor és Kohner Adolf unokatestvérükkel (a szenior leányával) kötött házasságát emeljük ki. Kövér 2012: 198.

már külföldi szakmai gyakorlatot teljesített, vagy műszaki felsőfokú képzésben részesült, ahogyan a Kohner családban Adolf is.³⁰ A cégvezetők mindig a bizalmi emberek közül kerültek ki. A családba beházasodó férfiak nem kerültek be a családi cég tulajdonosi körébe és vezetőségébe, de posztokat kaptak a Kohnerek számos vállalati érdekeltségében.³¹

A család vagyoni gyarapodását jelzi az a tény is, hogy Kohner Henrik 1873-ban bejutott a fővárosi virilisek közé összesen 5548 forint házbéradóval a mai Károly körút 4., illetve a Dohány utca 6. szám alatti ingatlanjai alapján. 1888-ban pedig Kohner Zsigmond, Károly és Ágoston is virilis lett Budapesten, fjenként 818 forint fizetett adóval, sőt Zsigmond és Károly 3385 forint adóval a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Besenyszögön (a szászbereki birtokuk alapján) szintén virilista volt. Ugyanekkor testvérük, Henrik pedig Torontálban (a kocsóháti birtoka alapján) volt virilista birtokos.³²

A Kohner Adolf fiai közkereseti társaságban az alapítástól kezdve Kohner Zsigmond töltötte be a seniorposztot, s a következő években számos – főleg pénzügyi területen – működő cég alapításában vett részt, például 1873-tól az Általános Pest–Lipótvárosi Takarékpénztár alapítója és igazgatósági tagja lett. A pénzügyi terület iránti fokozódó érdeklődését jelezte az is, hogy egyrészt 1874-ben az Angol–Magyar Bank³³ igazgatóságának tagja volt, másrészt 1874. április 1-jétől (a pontos időpont források hiánya miatt nem állapítható meg) már biztosan cenzorként vett részt az Osztrák Nemzeti Bank budapesti fiókjának működésében, ahol az igazgatóságban helyet kapott tornyai Schosberger Henrik, Kohner Zsigmond sógora is.³⁴ Mindeközben testvére, Károly 1873-ban alapítóként

³⁰ Halmos 1992a: 57.

³¹ Kohner Adél férje, Dr. Dálnoky Béla például igazgatósági tag volt a Teudloff K. és Dittrich T. gépgyárban, a „Phöbus” villamos vállalatok részvénytársaságában, az Atlas aszbesztcementpala-gyárban, a Bádogosok és szerelők ólomárugyárában, illetve felügyelőbizottsági tagnak számított a Hungária műtrágya-, kénsav- és vegyipar-részvénytársaságban, a Felső-magyarországi bánya- és kohóműben, a Magyar gyapjúáru, katonai-, posztó- és takarógyárban (Zsolna).

³² Kohner Henrik (1844–1913) nagybirtokos, mezőgazdász. Felesége id. Kohner Henrik (1804/1805–1874) lánya, Kohner Matild (1852–1925) volt. Leginkább földműveléssel foglalkozott a kocsóháti birtokon. Vörös Károly a *Budapest legnagyobb adófizetői 1973–1913* című munkájában összetévesztette a két Kohner Henriket. Az idősebbik 1874-ben elhunyt, így csak a fiatalabb nevét találhatta meg az 1888-as dokumentumokban. Kohner Henrik 1903-ban 7426 korona adót fizetve került rá a torontáli virilista listára. Vörös 1979: 50; Hlbocsányi 2015: 148; Vidéki közélet. A leggazdagabb vármegye. *Hazánk* 1903. február 21. 6.

³³ A bankot 1868-ban az Angol–Osztrák Bank támogatásával alapították 20 millió forint alaptőkével. Számos vidéki bank létrehozása fűződik hozzá: Győr, Nagykanizsa, Baja, Arad, Debrecen, Lőcse, Nagyvárad, Temesvár, Újvidék, Zágráb településeken, illetve 1869-ben Szegeden, Miskolcon, Marosvásárhelyen és Fiumében. A bank egyébként az 1873. évi krach következtében meggyengült, és a felszámolása is hamarosan bekövetkezett. Bukását „a tőzsdei játék, a nyakló nélküli alapítások s a mindenáron való üzletkötések okozták. Kimutatott vesztesége már az 1873. év végén 1 217 178 forint volt”. 1873-ban a tőzsdén 1 726 596 forintot veszítettek. Jirkovszky 1945: 113–115, 143. Ugyanekkor a fiatal Lánycz Leó (1852–1921) többek között főkönyvelőként is a banknál dolgozott. Halmos 1992b: 50.

³⁴ Tornyai Schosberger Henrik (1831–1899) nagykereskedő, nagyiparos, perzsa császári főkonzul, a Schosberger cég vezetője és tulajdonosa. A dohánytermesztés elismert szaktudója. *Magyar*

társult a Herzog-, Hirsch-, Kohner-, Müller- és Schweiger-féle Pesti Faipari Társasághoz, és igazgatósági tagként vett részt a cég további működésében.³⁵

Az 1870-es években Kohner Zsigmond egyre jelentősebb pozíciókra tett szert. 1878-tól nevét a Budapesti Áru- és Értéktőzsdében a bizottmányi tagok között találjuk, valamint a gabonacsarnokban a tőzsdei választóbíróóság tagjai között is szerepelt,³⁶ ugyanakkor bevásárolták a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank (PMKB) igazgatóságába is. Az 1880-as évektől a PMKB története új irányt vett. 1882-ben a bank elnöke Tömöry Jenő Ágost (1814–1882) meghalt, és az új struktúrában Kohner Zsigmond alelnökké lépett elő. Szerepe volt abban is, hogy 1881-ben a Magyar Általános Földhitel Részvénytársulat ügyvezető igazgatóját, Láczy Leót a PMKB-hoz csábították.³⁷ Láczy rögtön megérkezése után (1881–1883) átszervezte a bank befektetési, illetve pénzügyi struktúráját,³⁸ és az intézményt a második legfontosabb bankká fejlesztette a dualista Magyarországon: a PMKB vagyona 1890 és 1913 között 706%-kal növekedett.³⁹

A pénzügyi vállalkozások és a folyamatosan meglévő malomipari pozíciók mellett (például Kohner Károly 24 évig⁴⁰ tartó igazgatósági tagsága az Erzsébet Gőzmalomban), az 1880-as évek elejétől újabb üzleti területek kerültek a Kohnerek látóterébe, amit a házasságok útján létrejövő kapcsolatrendszer is elősegített.

A Kohnerek ugyanis a Schosbergerek révén rokoni kapcsolatban álltak a Hatvany-Deutsch, a Brüll,⁴¹ a dirsztai Fischl és az Offermann⁴² családokkal. Ezek a családok többszörösen, oda-vissza házasodtak egymás között, ezáltal szövevényes hálózatot építve ki. A dirsztai Fischl és a Kohner család közötti hálózatot mutatta például, hogy Kohner Zsigmondné Schosberger Lujza testvére, Emma (1834–1907) dirsztai Fischl Guttman⁴³ nagykereskedő felesége lett, s az ő lányuk, Fischl Jenny (1857–1880) Kohner Henrik fiához, Kohner Károly Jakabhoz (1850–1925) ment nőül. Majd egy generációval később, 1922-ben báró

Compass 1875: 59.

³⁵ BFL VII.2.e. Cg. 32275. Herzog, Hirsch, Kohner, Müller és Schweiger-féle Pesti Faipari Társaság; *Budapesti Közlöny* 1873. október 17. 4123.

³⁶ *Magyar Compass* 1878: XIX.

³⁷ Hlbocsányi 2012: 50–51; *Központi Értesítő* 1882. január 15., április 2.

³⁸ A bank működésének átalakulását, amit egy tőkeemelés előzött meg, Halmos Károly foglalta össze. Láczy Leó a „jelzálogüzletet kiterjesztette a mezőgazdasági ingatlanokra, a záloglevelekre külföldön szerzett piacot, s leszámítolások tekintetében eredményesen fejlesztette a lombardüzletet is”. Halmos 1992b: 50.

³⁹ Tomka 1995: 177. A Láczy-féle átszervezés sikerét jelzi, hogy a PMKB az 1878. évi 8%-os osztalékát, amely már ekkor is a legmagasabb osztalék volt a hazai bankok között, 1883-ra 9%-ra növelte. *Magyar Compass* 1878: 37–38; 1883: 137; 1894: 101.

⁴⁰ Klement 2012: 370.

⁴¹ Báró Tornay-Schosberger Rezső (1862–1936) Brüll Ármin (1835–1899) nagykereskedő leányát, Terézt (1871–1903) vette el, akinek anyja Kohner Augusztá volt. Bence–Koroknai 1989: 23.

⁴² Báró Offermann Győző (1848–1935) osztrák nagyiparos Schosberger Henrik veje volt. Bence–Koroknai 1989: 23.

⁴³ Dirsztai Fischl Guttman (1827–1890) Temesvárról került Pestre, és itt alapította meg a Fischl testvérek céget 1857-ben, amelynek tevékenységi köre szintén a terménykereskedelem volt. BFL VII.2.e. Cg. 1876/215, Cg. VIII. 1864/301. Fischl testvérek cég.

dr. Kohner Adolf lánya, Lujza (Lolla) (1898–1932) dirsztai Fischl Guttmann unokájához ment hozzá.⁴⁴

Szintén a Kohnerek házasság útján szerzett rokonságába tartozott a Lederer valamint a Stein család. Báró dr. Kohner Adolf édesapja, Károly (1841–1894) Stein Idát (1846–1875), nagybátyja, Kohner Ágoston (1847–1907) pedig Stein Rózát (1853–1933) vette feleségül.⁴⁵ Ezek a házasságok és további vásárlások eredményeként lettek a Kohnerek 1893-ra az eredetileg Stein-tulajdonban álló szászbergi földterület birtokosai, ahol később kiépítették az országosan ismert mintagazdaságukat.

1882-ben a Deutsch, a Brüll és a Kohner családok közösen vették meg a nagysurányi cukorgyárat az Angol–Osztrák Banktól,⁴⁶ majd új céget alapítottak és 1920-ig annak részvényesei és vezetői voltak.⁴⁷ Az alapításkor hatvani Deutsch Bernát lett az elnök, míg az igazgatósági tagok közé domonyi Brüll Ármin és Zsigmond, ifj. hatvani Deutsch József, hatvani Deutsch Sándor, Kohner Zsigmond, Ágoston és Károly került. 1884-től, az eddig kimaradt testvérüket, Kohner Henriket is bevonták a nagysurányi cukorgyárba felügyelőbizottság tagjaként.⁴⁸

Ekkoriban a Kohnerek ugyanakkor más élelmiszeripari cégekben is feltűntek. Kohner Zsigmond az Union Keményítő Gyárak Részvénytársaság alapítója és igazgatósági tagja lett, hatvani Deutsch Bernát elnöksége mellett,⁴⁹ Kohner Ágoston pedig a Szegedi Szeszgyár és Finomító Részvénytársaság alapításában vett részt, amelynek később elnökévé is választották.⁵⁰

⁴⁴ Fischl unokája, báró Dirsztay Gedeon (1890–1961) báró dr. Kohner Adolf vejeként 1922 és 1946 között összesen 12 cégben volt igazgatósági tag. BFL VII.2.e. Cg. 1876/215, Cg. VIII. 1864/301. Fischl testvérek cég. Influenzás tüdőgyulladásban meghalt Kohner Lola bárónő. *Pesti Napló* 1932. március 24. 5; Vörös 1979: 42.

⁴⁵ A Stein lányok édesapja, Stein Náthán (1818–1874) a Nathán Stein egyéni cég tulajdonosa, terménykereskedő, földbirtokos volt. Felesége pedig Sváb Katalin (1834–1907) volt. BFL IV.1411.b. 2269/1879. Stein hagyatéki és gyámsági ügy. Czég-bejegyzések. *Sürgöny* 1864. augusztus 11.

⁴⁶ Az Angol–Osztrák Bank egy fúzió következtében szerezte meg a Nagysurányi Cukorgyárat. Noha fel is újította, vízellátási nehézségek miatt mégsem tudta nyereségesen működtetni. Két évig kínálták eladásra, mire az említett családok megvették. Nekik ez volt az első cukorgyáruk. Wiener 1902: 515–516 (I. kötet).

⁴⁷ Csehország létrejöttével megszűnt és Nagysurányba került át a budapesti központ. *Nagy Magyar Compass* 1920: 254–255. A Budapesti Királyi Törvényszéken őrzött irat 1939-ben átkerült Komáromba. A hatvani Deutsch család tagjaival a Kohnerek nem házasodtak össze, de üzleti kapcsolataik az 1920-as évekig megmaradtak. 1918-ig 11 közös érdekeltségű céggel rendelkeztek: 1 cukorgyár, 2 bank, 2 biztosító, 1 szeszipar, 1 keményítőipar, 1 kereskedelem, 1 nyomdaipar, 1 olajipar, 1 szolgáltatóipar (1 lovassport). *Központi Értesítő* 1882–1932; *Magyar Compass* 1882–1894; *Mihók-féle Compass* 1895–1911; *Nagy Magyar Compass* 1912–1932.

⁴⁸ *Központi Értesítő* 1882. január 26; *Magyar Compass* 1884: 462.

⁴⁹ Igazgatósági tagként többek közt hatvani Deutsch Sándor, Brüll Ármin, Basch Béla is helyet kapott. A felügyelőbizottságban ült például hatvani Deutsch József. *Magyar Compass* 1884: 467.

⁵⁰ Alelnök volt ugyanitt ugyanekkor domonyi Brüll Zsigmond, az igazgatósági tagja volt többek között hatvani Deutsch Sándor, dirsztai Fischl Guttmann, míg a felügyelőbizottságban Kohner Henrik és Láczy Leó ült. *Magyar Compass* 1884: 467.

A cukortermelést sújtó adó 1888-as megváltoztatása után, amikortól a készterméket adóztatták meg, a cukoripar jó üzlet lett.⁵¹ A Schosbergék 1889-ben Selypen alapítottak cukorgyárat, amelyben részt vettek kisebbségi részvényesként a Kohner család tagjai is.⁵²

Az 1880-as évektől a helyi érdekű vasúthálózat kialakításával a hazai vasútépítés új lendületet kapott, és ebben más családokkal együtt a Kohner család is látott üzleti lehetőséget. A harmadik testvér, Kohner Károly öt vasútvonal építésében vett részt. Az Ujszász–Jászapáti Helyi Érdekű Vasút Részvénytársaság építésében való részvétel (alapítás: 1885) a nyomvonal mentén fekvő szászbereki birtokuknak is köszönhető volt, de Kohner Károly szintén alapítóként szerepelt a Debrecen–Hajdúnánási Vasút Részvénytársaságban (1883), a Marosvásárhelyi–Szászrégeni Helyi Érdekű Vasút Részvénytársaságban (1884), a Békés Vármegyei Helyi Érdekű Vasút Részvénytársaságban (1887) és a Bihari Helyi Érdekű Vasutak Részvénytársaságban (1887).

Kohner Zsigmond lányai zsidó vallású földbirtokosokhoz és nagykereskedőkhöz mentek férjhez.⁵³ Ez alól a legidősebb lánya, Kohner Adél (1866–1939) jelentette az egyetlen kivételt, mivel ő egy pesti ügyvéd, dr. Dálnoky (Dalnoky) Béla felesége lett 1887-ben. Dálnoky a Kohnerek jogászaként működött, felügyelőbizottsági tagként több családi vállalati érdekeltségben feltűnt, és 1887-ben a Lloyd Magyar Viszontbiztosító Részvénytársaság alapításában is részt vett.⁵⁴ Dálnoky és a Kohnerek igen jó kapcsolatot ápoltak a korszak közismert bankárjával, Székely Ferencsel is,⁵⁵ aki a Belvárosi Takarékpénztár vezetője, elnöke és a zsidó hitközség befolyásos tagja volt. Dálnoky később ennek eredményeként (is) lehetett a takarékpénztár jogásza és igazgatósági tagja.⁵⁶

⁵¹ Wiener 1902: 605–607, 611–612.

⁵² A Selypi Cukorgyár Rt. főrészvényesei a Schosbergék voltak 50–78%-os részesedéssel, míg a részvények 6–10%-át birtokolták a Kohnerek. A Schosbergékkel a Kohnereknek 9 közös gazdasági érdekeltségük volt, ebből 7 céget alapítottak együtt: 1 cukorgyárat, 2 bankot, és 1–1 céget a kereskedelem, a vasút, a műtrágyagyártás és a bányászat területén. BFL VII.2.e. Cg. 32/1890, Cg. 2500, Okm. 390. Selypi Cukorgyár Rt.

⁵³ Kohner Paula (1868–1953) férje okányi Schwarz Gyula (1862–1936) okányi földbirtokos, Kohner Margit (1869–?) férje Léderer Rezső (Rudolf), Kohner Aranka (1873–1931) férje a csehországi származású Elbogen Károly (1865–1922) földbirtokos, nagykereskedő, míg Kohner René (1878–1955) férje az unokatestvére, báró Kohner Alfréd lett. BFL IV.1411.b. 8855/1917. Dálnoky hagyatéki és gyámsági ügy; Meghalt Kohner Zsigmond *Pesti Hírlap* 1908. január 4. 5, 19; *Pester Lloyd* 1931. április 28. 6; *Kézfogó. Egyenlőség* 1899. március 20. 8; Hlbocsányi 2015: 167–168.

⁵⁴ Dálnoky Béla 1890-ben 2, 1899-ben 8, míg 1910-ben 13 tisztséggel rendelkezett a pénzügyi, szövetkezeti, közlekedési, ipari és biztosítási területen működő hazai részvénytársaságokban. Papp 2020: 320.

⁵⁵ Székely Ferenc (1858–1936) bankár, közgazdasági szakíró, udvari tanácsos, a Belvárosi Takarékpénztár Rt. alapítója, 1919–1921 között a Pesti Izraelita Hitközség elnöke volt. Meghalt Székely Ferenc. *Pesti Napló* 1936. április 12. 14; Székely Ferenc meghalt. *Pesti Hírlap* 1936. április 12. 12; Székely Ferenc halála. *Ujság* 1936. április 15. 9.

⁵⁶ 21 gazdasági érdekeltsége volt, ebből 9 cégben igazgatósági tag és 12 cégben felügyelőbizottsági tag volt. Dálnoki Béla dr. *Egyenlőség* 1912. október 8. 4. Melléklet. Dr. Dálnoki Béla. *Magyar Ipar* 1912. szeptember 29. 1018.

1889 és 1893 között a Kohner család tagjai további 16 cég vezetésébe kerültek be, vagy vettek részt az alapításukban. Kohner Zsigmond például ekkoriban lett igazgatósági tag a Salgótarjáni Kőszénbánya Részvénytársulatban (1890-től), illetve az Adria Magyar Tengeri Hajózási Részvénytársaságban (1891-től). Testvérét, Kohner Ágostont 1889-ben három különböző területen működő cégben is igazgatósági tagnak választották: a Magyar–Francia Biztosító Részvénytársaságban, az Első Magyar Szövő- és Kötőgyár Részvénytársaságban és a Pannonia Gőzmalom Társaságban. 1890-ben Kohner Ágoston volt a legaktívabb cégalapító a család tagjai közül: a Felsőmagyarországi Bánya- és Kohómű Részvénytársaság, a Magyar Általános Kénsav-, Műtrágya- és Vegyi Ipar Részvénytársaság, a Szegedi Kenderfonógyár Részvénytársaság és a Magyar Kereskedelmi Részvénytársaság egyaránt az ő nevéhez köthető. 1891-ben a Gölnicvölgyi Vasút Részvénytársulatban lett igazgatósági tag, majd 1893-ban a Schlick-féle Vasöntöde és Gépgyár Részvénytársaságban, valamint részt vett a Budapesti Giro- és Pénztár-Egylet Részvénytársaság alapításában. 1892-ben Kohner Károly pedig a Hungária Árpagyöngy és Köleshántoló Gyár Részvénytársaság alapítói között tűnt fel.⁵⁷

Kohner Zsigmond ötödik lányát, Kohner Helént (1872–1968) az unokatestvére, dr. Kohner Adolf (Kohner Károly fia) vette feleségül a Dohány utcai zsinagógában 1891-ben. Miként számos más esetben, házassági szerződést most is Weinmann Fülöp közjegyző előtt kötöttek.⁵⁸ A szertartáson megjelenő rokonságon (például Schosberger Zsigmondon,⁵⁹ illetve a nagymama, Sváb Lujza testvérén, Sváb Károlyon⁶⁰) kívül Kohner Zsigmond üzlettársai is jelen voltak. Az illusztris társaságban találjuk báró Kochmeister Frigyeset,⁶¹ a tőzsde elnökét, Ráth Károly (1821–1897) főpolgármestert, aki ráadásul a PMKB-ban igazgatósági tag is volt. A bank igazgatóságából jelen volt még Schweiger Márton (1834–1906), a neológ Országos Izraelita Iroda elnöke, Wahrmann Mór (1832–1892)

⁵⁷ *Központi Értesítő* 1889–1893.

⁵⁸ A házasságkötés előtt dr. Kohner Adolf és Kohner Zsigmond (mint törvényes képviselő) a lányával együtt megjelent a Nádor utcai Kohner-lakásban, és dr. Weinmann Fülöp közjegyző előtt írásba foglalták a legfontosabb pontokat: a hozományok, hitbérek összegeit, illetve a házasság esetleges felbontása utáni vagyonmegosztást. BFL VII.184.a. 1891/0171. házassági szerződés. Dr. Weinmann Fülöp (1839–1911) budapesti közjegyző, udvari tanácsos volt, aki 1902-től a Pesti Izraelita Hitközség alelnöke, majd 1906-tól elnöki tisztségét is betöltötte haláláig. Kohner Zsigmond bizalmi embereként, közjegyzősége időszakából 98 Kohnerekkel kapcsolatos ügy maradt fenn Budapest Főváros Levéltárában. Weinmann Fülöp dr. 1839–1911. *Egyenlőség* 1911. december 3. 4–6.

⁵⁹ Báró tornyai Schosberger Zsigmond (1826–1900) nagykereskedő, nagyiparos 1890-ben kapta meg a bárói címet. A Schosberger cég vezetője volt 1856-tól haláláig, ezenkívül a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara alelnöke, a Budapesti Nagykereskedők és Nagyiparosok Társulatának elnöke és számos nagy cég igazgatósági tagja volt. BFL VII.2.e. Cg. 1876/519, Cg. VIII 1864/108. Schosberger S. W. és fiai cég. Cg. 7600, Cg. 1877/139. Schosberger S. és fia cég. Báró Schosberger halála. *Magyar Nemzet* 1900. október 7. 5–6.

⁶⁰ Ő volt az első zsidó vallású főrendiházi tag. Sváb Károly halála. *Egyenlőség* 1911. augusztus 6. 7–8.

⁶¹ Báró Kochmeister Frigyes (1816–1907) nagykereskedő, a Budapesti Áru- és Értéktőzsde alapítója és első elnöke volt 1864 és 1900 között. Báró Kochmeister Frigyes halála. *Magyar Ipar* 1907. szeptember 15. 932.

országgyűlési képviselő és a Pesti Izraelita Hitközség elnöke, valamint id. Chorin Ferenc (1842–1925) országgyűlési képviselő, a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. alapítója.

A szenior Kohner lányával kötött házasság báró dr. Kohner Adolf családon belüli jövőbeli jelentőségét is előre vetítette. Adolf egyébként „modern, a szónak legklasszikusabban vett értelmében modern nevelést kapott”.⁶² Nevelője volt többek közt Angyal Dávid (1857–1943) történész, felsőfokú tanulmányait pedig Bécsben és Berlinben végezte, ahol kémiából doktori címet is szerzett.⁶³ Apja, Kohner Károly hívására tért haza, s előbb a nagysurányi cukorgyárban dolgozott, majd 23 éves korától 5 évig (apja haláláig) kizárólag a szászberekai családi birtokon tevékenykedett,⁶⁴ ahol ekkor már színvonalas állattenyésztés folyt, s a család rendszeres eladója volt a különböző tenyészállatvásároknak.⁶⁵ Dr. Kohner Adolf 1893-ban jelentkezett új tagként az Országos Magyar Gazdasági Egyesületbe (OMGE).⁶⁶

A KOHNER CSALÁD GAZDASÁGI ÉRDEKELTSÉGEI ÉS KAPCSOLATAI 1894 ÉS 1908 KÖZÖTT

Az 1893–1894-es év újabb szakaszhatárnak bizonyult a Kohner család életében. A pesti hitközség⁶⁷ elnöke, Wahrmann Mór 1892-ben meghalt, utódjául pedig Schosberger Zsigmond és hatvani Deutsch Bernát az elsők között javasolta Kohner Zsigmondot. Tanczer Pál, a szavazatszedő bizottság elnöke a választás előtt többek között e szavakkal ajánlotta Kohner Zsigmondot a választók figyelmébe: „boldognak mondja magát, ha a zsidóság ügyét szolgálhatja.”⁶⁸ Az 1893. január 15-én megtartott szavazáson Kohner Zsigmond mind a 120 hitközségi képviselő támogató szavazatát elnyerte.⁶⁹ Kohner Zsigmond az ugyancsak egyhangú (1893. március 18-án megtartott) szavazás eredményeképpen hitközségi elnökjét a Pester Lloyd Társulat elnöki tisztségében is követte.⁷⁰ A következő évben, 1894. január 1-jén pedig elhunyt Kohner Károly, ami szükségszerűen egyfajta átrendeződést eredményezett a családi cég működésében. Fia, dr. Kohner Adolf

⁶² Magyar amatőrök. dr. Kohner Adolf. *Hét* 1910. január 1. 10–11.

⁶³ Kohner 1886: 63.

⁶⁴ A 60 éves báró dr. Kohner Adolf hitvallása. *Egyenlőség* 1926. május 1. 5.

⁶⁵ X. tenyészállatvásár győztesei. *Köztelek* 1893. április 12. 615.

⁶⁶ Az igazgatóválasztmány ülése. *Köztelek* 1893. május 17. 770.

⁶⁷ A felelősség súlyát jelzi, hogy a hitközség évi költségvetése „felér egy német fejedelemség költségvetésével”. Háromszáznegyvenhétezer frt. *Egyenlőség* 1894. február 23. 9.

⁶⁸ Az elnökválasztás. *Egyenlőség* 1893. január 13. 4.

⁶⁹ Az elnökválasztás. *Egyenlőség* 1893. január 20. 3.

⁷⁰ Az ország első kereskedelmi egyesülete. *Egyenlőség* 1893. március 24. 11. A magasabb presztízsű pozíciók magukkal vontak egyéb megtisztelő tisztségeket is, így például a tűzkárosultak segélyezésének díszelnökévé Kohner Zsigmondot választották meg „a közélet legnevesebb alakjai mellett”. A tűzkárosultak segélyezése. *Egyenlőség* 1893. április 28. 11.

e haláleset révén került először a nyilvánosság látókörébe, amikor apja emlékét 30 ezer forintnyi jótékony adománnyal örökítette meg.⁷¹

A Kohner nagybácsik, Zsigmond és Ágoston Kohner Károly halálát követően megállapodást kötöttek a fiatal Adolffal, aki ekkortól önálló cégjegyzési és képviselési jogosultságot nyert, vagyis társtulajdonossá vált. Ettől kezdve Adolf neve már a családi érdekeltségekben is feltűnt. 1894-ben részt vett a tényleges működését végül el sem kezdő Budapesti Malátagyár Részvénytársaság alapításában,⁷² és elfoglalhatta apja helyét a Nagysurányi Cukorgyár igazgatóságában.

Bár dr. Kohner Adolf 1894 után egyre többféle üzleti vállalkozás részesévé vált, mezőgazdasági érdekeltségei szintén megmaradtak. A lótartás és -tenyésztés, valamint az ezzel összefüggő lóversenyek, nemcsak a gazdasághoz kötődő területeket jelentettek, de magas társadalmi presztízst is biztosítottak számára. Ennek is köszönhető, hogy Adolf beszállt a Budapesti Lovasegylet Részvénytársaság 1893-as alapításába, majd működtetésébe.⁷³ A szászbereki családi birtok mellett jóval nagyobb területű bérletek is a Kohnerek kezelésében voltak, az egyik ilyen a Schönborn-Buchheim grófok munkácsi-szentmiklósi uradalmát (amelynek központja a Munkács mellett fekvő Iványi volt), Adolf az egyik nagybátyjával, Kohner Ágostonnal együtt szerezte meg 1894 decemberében.⁷⁴

A századforduló táján a Kohner család egyértelműen beletartozott az ország gazdasági elitjébe, a család pozíciói és kapcsolatrendszere idővel pedig csak még tovább erősödött. Ezt az üzleti világban elfoglalt pozíciót jelezte az a tény is, hogy amikor 1902. május 29-én megalakult a Magyar Gyárosok Országos Szövetsége (GYOSZ), a végrehajtó bizottságba Kohner Ágoston is beválasztották.⁷⁵ Amikor pedig 1903-ban a Pesti Lloyd Társulat az alapításának 50. évfordulóját ünnepelte, a király az elnöknek, Kohner Zsigmondnak – és az alelnöknek, Weisz Bertoldnak is – udvari tanácsosi címet adományozott.⁷⁶ A GYOSZ megalakulása nyomán több iparág külön is érdekvédelmi szervezetet alapított. Így került sor 1904. október 16-án Kohner Ágoston kezdeményezésére a Magyar Vegyészeti Gyárosok Országos Egyesületének megalapítására. A vegyészeti ipar érdekképviseletén kívül az egyesület a vámpolitika, a kereskedelem, az export, a közlekedés, az adózás, a szabadalmi törvényalkotás és a vegyipari szakképzés fejlesztését tűzte ki célul.⁷⁷ Az egyesület vezetője – 1907-es haláláig – Kohner Ágoston lett.

⁷¹ 30 000 forint jótékony célra. *Egyenlőség* 1894. február 2. 10.

⁷² *Magyar Compass* 1895/2: 214.

⁷³ A Budapesti Lovasegylet Rt. alapító elnöke ormódi Ormody Vilmos (1838–1932) a biztosítási szakágazat meghatározó alakja volt. A cég 1924-től felszámolás alatt állt, és 1926-ban szűnt meg. BFL VII.2.e. Cg. 351/1894., Cg. 2408., Okm. 602. Budapesti Lovasegylet Rt.; *Központi Értesítő* 1899. október 1. 81. sz. 1381.

⁷⁴ A bérlet nagyságát tekintve 17 710,573 kat. hold (23 613,973 magyar hold) területű volt, míg az Iványi-major területe 508,1413 kat. holdat tett ki. BFL VII.184.a. 0216/1898. jegyzőkönyv okiratok letételéről.

⁷⁵ Gyáriparosok szövetsége. *Magyar Kereskedők Lapja* 1902. június 1. 1–3.

⁷⁶ Kitüntetések. *Magyar Kereskedők Lapja* 1903. április 5. 4.

⁷⁷ Vegyészeti Gyárosok Egyesülete. *Magyar Ipar* 1904. október 23. 920–921. A magyar vegyészeti gyárosok országos egyesülete. *Budapesti Hírlap* 1904. október 14. 13.

A következő generációt képviselő dr. Kohner Adolf – és unokatestvérei – a századforduló táján még csak készülődtek a jelentősebb üzleti és közéleti szerepekre, de már ekkoriban fokozatosan előtérbe kerültek. Dr. Kohner Adolf első társadalmi-közéleti szerepvállalása 1897-re datálódik, amikor részt vett a zsidó polgárság számára felolvasóesteket szervezni kívánó egyesület előkészítésében. 1897. október 21-én az Angol Királyné-szálloda termében értekezletet tartottak főleg a „tudománnyal, irodalommal és középiskolai oktatással foglalkozók” abban a témában, hogy vajon szükség van-e magyar-zsidó kultúregyesületre. A résztvevők ebben egyetértettek, így egy hétagú bizottságot állítottak fel – melynek tagjai között találjuk Tenczer Pál (1836–1905) újságírót, a terézvárosi kaszinó vezetőjét és Kohner Adolfot –, hogy készítsék elő az egyesületi alapszabály tervezetét.⁷⁸ Végül 1899 februárjában gyorsultak fel az események, amikor kijelöltek egy 10 tagú bizottságot (köztük Kohner Adolfot), hogy vegye fel a kapcsolatot az Izraelita Magyar Irodalmi Társulattal annak érdekében, hogy annak szervezeti keretei között működhessen a felolvasóosztály.⁷⁹ A tárgyalások sikeresnek bizonyultak, így a felolvasóosztály 1899. április 18-tól kezdve az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat külön osztályává vált.⁸⁰ 1899-ben dr. Kohner Adolfot megválasztották az Izraelita Magyar Közalap ellenőrévé is. Ennek apropóján így írtak róla:

„[D]r. Kohner Adolf különben egyike azoknak, kit neve nyom. Ha nem Kohner ő, alapos tudása, igaz zsidó szíve, szeretetreméltósága és egyéb személyes kiválóságai mellett rég szerepet venne hitközségünk életünkben. De veje és testvérfia Kohner Zsigmondnak és testvérfia Kohner Ágostonnak és Kohner Henriknek. Ha már most kitüntetni, vagy megválasztani akarunk valakit ebből a valóban nemes zsidó családból, akkor az öregebb és természetesen érdemesebb urakra gondolnak. Azért nem ösmerhettük meg eddig szereplése után Kohner Adolfot és azért gratulálunk a Közalapnak jövőendő ellenőréhez. Majd meglátják, hogy milyen kár volt annak a fiatal kémia doktornak eddig békét hagyni.”⁸¹

Az év végén Kohner Adolf már az újonnan megalakított propagáló osztály társelnöke is lett.⁸² Egy évvel később mind a felolvasó, mind a propagáló osztály működését sikeresnek minősítették, és az ellenőri munkájával szintén elégedettek voltak, így Weisz Berthold országgyűlési képviselő méltató véleménye után megerősítették pozíciójában.⁸³ Az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat 1903-ban választotta Kohner

⁷⁸ Az alakítandó magyar-zsidó egyesület dolgában. *Egyenlőség* 1897. október 24. 8.

⁷⁹ Dr. P. R. Budapest. *Egyenlőség* 1899. február 12. 8; Az értekezlet. *Egyenlőség* 1899. február 19. 2–4.

⁸⁰ A fölolvadásokat rendező osztály. *Egyenlőség* 1899. április 23. 7.

⁸¹ Az Izr. Magyar Közalap ellenőrévé. *Egyenlőség* 1899. április 9. 11.

⁸² Propagáló osztály. *Egyenlőség* 1899. október 29. 10.

⁸³ Weisz Berthold (1845–1915) nagyiparos, a Pesti Lloyd Társulat elnöke, báró Weisz Manfréd (1857–1922) bátyja volt. A magyar-izraelita közalap működéséről. *Egyenlőség* 1901. november 24. 13.

Adolfot a budapesti választmány tagjává.⁸⁴ 1904-ben pedig egy újabb közéleti megbízatást vállalva a Hirsch Klára báróné alapítványát kezelők egyike lett.⁸⁵ A rákövetkező évben került sor az Erzsébetvárosi Kaszinó⁸⁶ megalapítására, amelynek célja az volt, hogy „a kerület polgársága körében is egységes álláspont alakuljon ki” az országos és a városi politikai élet kérdéseiről,⁸⁷ és az intézmény első elnöke Beöthy Zsolt (1848–1922) egyetemi tanár lett, ugyanakkor Kohner Adolf pedig elnökhelyettes. Amennyiben a különféle sajtóorgánumok bármelyik szerepe kapcsán írtak róla, Adolfot egészen 1908-ig földbirtokosként pozicionálták.⁸⁸

Ennek kapcsán talán jelképes indulópontként tekinthetünk dr. Kohner Adolf üzleti pályafutásában arra a tényre, hogy 1900-ban szerepelt először a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank közgyűlésén, ahol harminc darab részvény tulajdonosaként vett részt.⁸⁹ 1902-től kezdődött meg aztán igazán Adolf gazdasági szerepvállalásának lassú bővülése; előbb beválasztották a Teudloff K. és Dittrich T. Gépgyár Részvénytársaság, majd egy évvel később a Magyar Gyapjúáru-, Katona-, Posztó- és Takarógyár Részvénytársaság (Zsolna) igazgatóságába. 1903-ban továbbá bevonták a Budapesti Kereskedelmi Kamara kezdeményezésére létrehozandó kiviteli egyesület előkészítő testületébe, amelynek elnöke Lánczy Leó volt.⁹⁰ 1904-ben a megalakuló Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés (OMKE) tisztségviselői közé került, a Pesti Lloyd Társulat képviselőjeként.⁹¹ Ugyanebben az évben részt vett a Felsőmagyarországi Posztógyár Részvénytársaság alapításában. 1903-tól pedig már unokatestvérei – Kohner Alfréd⁹² és fivére, Jenő,⁹³ majd Vilmos⁹⁴ – is belép-

⁸⁴ Az I. M. I. T. közgyűlése. *Egyenlőség* 1903. január 25. 4; Az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat közgyűlése. *Magyar-Zsidó Szemle* 1903. április 120.

⁸⁵ Hirsch Klára báróné magyarországi jótékony alapítványának kuratóriuma. *Egyenlőség* 1904. január 17. 10.

⁸⁶ A Kaszinót mintegy 500 taggal alapították meg, de a létszám gyorsan emelkedett, így 1909-ben már közel ezer taggal rendelkezett. Az Erzsébetvárosi Kaszinó megnyitása. *Budapesti Hírlap* 1905. október 13. 8; Egyesületek. *Budapesti Hírlap* 1909. március 30. 34.

⁸⁷ Erzsébetvárosi Kaszinó. *Az 50 éves Pesti Hírlap jubileumi albuma 1878–1928*. 1060–1061.

⁸⁸ A Lipótvárosi Kaszinó. *Az Ujság* 1908. március 24. 13.

⁸⁹ BFL VII.2.e. Cg. 1876/1296, Cg. 202, Okm. 52. Pesti Magyar Kereskedelmi Bank.

⁹⁰ A kiviteli egyesület előkészítése. *Magyar Kereskedők Lapja* 1903. január 18.

⁹¹ Az OMKE közgyűlése. *Magyar Kereskedők Lapja* 1904. május 28. 2; OMKE. *Magyar Kereskedők Lapja* 1904. június 4. 1–2.

⁹² Bárá Kohner Alfréd (1873–1912) cégvezető, mezőgazdász, a munkácsi bérgazdaság művelője, a család első automobil-tulajdonosa. 1910-ben, Bereg vármegyében a második legtöbb adót fizette, összesen 31 486 koronával. Törvényhatósági élet. Bereg vármegye. *Pesti Hírlap* 1910. december 6. 34.

⁹³ Bárá Kohner Jenő (1876–1918) a család egyik legérdekesebb tagja, színházbarát, az Unió Színházüzemi és Színházépítő Rt. alapítója. 1905–1908 között a neve szerepelt az Egyesült Wernstadi és Győri Textilipar Részvénytársaság, a Bihar-szilágyi Olajipar Részvénytársaság, a Besztercebányai Első Magyar Posztó- és Gyapjúárúgyár Részvénytársaság és a Prometna banka dionicko društvo igazgatósági tagjainak névsorában. Rajongott a sportért, az MTK-t működtető cég egyik alapítója is volt. BFL VII.2.e. Cg. 141/1912., Cg. 3313., Okm. 2416. Magyar Testgyakorlók Köre Sportpálya Rt; *Központi Értesítő* 1903–1918; Hlbocsányi 2014: 139–197.

⁹⁴ Bárá Kohner Simon Vilmos (Willy) (1877–1943) a családi cég beltagja, a hazai löversenyek hagyományának őrzője, versenylótenyésztő volt. Hlbocsányi: 2015: 158.

tek a családi cégbe. A családi céget azonban még mindig nagybátyjaik vezették, így Adolfnak több ideje maradt a számára kedves tevékenységekkel foglalkozni. A művészetek iránti szeretetét, gyűjtőkenti vásárlását édesapjától örökölte, s ezt a szenvedélyét tudta kielégíteni, amikor 1906-ban Basch Gyula (1851–1928) festőművésszel⁹⁵ és más befektetőkkel együtt megalapította az Uránia Műkereskedés Részvénytársaságot. A cég műtárgyak forgalmazásával foglalkozott, kiállításokat és árveréseket szervezett, ami egyúttal Kohner Adolf saját műtárgybegyűjtését is szolgálta,⁹⁶ aki később Damjanich utcai palotájában a korszak egyik legnagyobb műgyűjteményét rendezte be. Patronálta a hazai művészeket, például az Erzsébetvárosi Kaszinón keresztül, amely 1908-ra már 14 kortárs festő képét birtokolta a művészeti pályadíjak alapján megvásárolva azokat.⁹⁷

Kohner Zsigmond 1906-ban egészségi okok miatt lemondott 13 évig viselt hitközségi elnöki tisztségéről.⁹⁸ Kohner Zsigmond és Ágoston korábbi pozíciói mellé azonban még ekkor is sorakoztak újabbak: Zsigmond bekerült a PMKB eszéki fiókjának, Ágoston pedig az Angol–Osztrák Bank megbízottjaként az Atlantica Tengerhajózási Részvénytársaságnak az igazgatóságába.⁹⁹

KOHNER ADOLF GAZDASÁGI ÉRDEKELTSÉGEI 1908–1918 KÖZÖTT

Az 1907. év utolsó hetei és az új év első napjai ismét fordulópontot hoztak a család életében: hat hét alatt, három haláleset is történt.¹⁰⁰ Kohner Ágoston 1907. december 11-én, 61 évesen távozott az élők sorából. A róla szóló nekrológok hosszasan méltatták gazdasági és közéleti tevékenységét. Jellemző az is, hogy működését milyen széleskörűen írták le: „földbirtokos, kereskedő, iparos, pénzügyi,

⁹⁵ A meghatározó pesti zsidó kereskedők közé tartozó Basch család kezdetben terménykereskedéssel foglalkozott, majd a malomiparban és a sörgyártásban szerzett érdekeltségeket. A Kohner és a Basch család közös részvételével 1883 és 1916 között összesen 6 céges kapcsolat alakult ki, ebből 4 közös alapítás volt a keményítőiparban és a műtárgy-kereskedelemben. Basch Gyula neje a malom- és szeszgyártulajdonos megyeri Krausz Mayer (1809–1894) lánya, Teréz (1853–1920) volt. A Krausz (később Megyery) család rokonságban állt a gelsei és beliscei báró Gutmannokkal, a domonyi Brüllökkel, a maróthi Fürstökkel és a Wahrmannokkal. Klement 2000: 64–67.

⁹⁶ BFL VII.2.e. Cg. 1906/344, Cg. 3068, Okm. 1415. Uránia Műkereskedés.

⁹⁷ Az Erzsébetvárosi Kaszinó. *Az Ujság* 1908. március 24. 13. Az Erzsébetvárosi Kaszinó művészeti pályadíja. *Az Ujság* 1908. október 25. 34.

⁹⁸ Társadalmi Szemle. *Magyar-Zsidó Szemle* 1906. 256.

⁹⁹ A századforduló utáni években az Atlantica a magyar kereskedelmi tengerhajózás egyik „legfontosabb, legmodernebb és a legjobb hatásokkal működő gőzhajózási vállalatává vált”. A céget az új szabadhajózási törvény (1907. évi VI. tc.) elfogadásával egy időben, az abban meghatározott támogatások ismeretében alapította a részvények 70%-át birtokló Angol–Osztrák Bank. Pelles 2019: 36, 45; BFL VII.2.e. Cg. 1907/118, Cg. 2042, Okm. 1533. Atlantica Tengerhajózási Rt.

¹⁰⁰ Kohner Ágoston és Zsigmond halálát megelőzte még Kohner Ágoston anyósának, özv. Stein Náthánnak (született Sváb Katalinnak) a halála, aki 73 éves korában, 1907. november 28-án hunyt el. Halálhírek, özv. Stein Náthánné. *Egyenlőség* 1907. december 1. 13.

közlekedési szakember”.¹⁰¹ A sajtó egyébként „patrícius” családként írt a Kohnekról. Dr. Kohner Adolf számára ettől a ponttól nyílt meg a lehetőség az intenzívebb részvételre mind a hitközségi életben, mind a családi cégben. Első lépésként 1907. december végén bekerült a VI. izraelita községkerület képviselőtagjai közé.¹⁰² Nemsokkal később, 1908. január 2-án, az Abbáziában tartózkodó Kohner Zsigmond is elhalálozott.¹⁰³ A róla szóló méltatások külön kiemelték a zsidó közösségért tett alapítványainak eredményeit, így például a hitközségi elemi és polgári fiúiskola megalapítását, a Bródy Adél-féle gyermekkórház létesítését és közkórházzá fejlesztését. Ugyanakkor az ő nevéhez kötődött a pesti hitközség igazgatási, hivatalos és egyházi nyelvének teljes magyarrá tétele is.¹⁰⁴

A halálesetek után a következő generációra maradt a családi cég működtetése: közülük kiemelkedett dr. Kohner Adolf, akinek a családi cégbeli vezetői tekintélyét megerősítették azok az izraelita közéleti pozíciói, amelyekben elhalt rokonait követte. Az első olyan pozíció, amellyel kapcsolatban meg is nevezték, hogy abban nagybátyja helyét tölti be, az a gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatási miniszter által az Országos Rabbi Képző Intézet vezérlő bizottságába való kinevezése volt.¹⁰⁵ 1908. február közepén a pesti Chevra Kadisa képviselőtestületébe is új tagként került be,¹⁰⁶ majd az Országos Magyar Izraelita Közalapban, a VI. kerület képviselői közé választották.¹⁰⁷ A hitközségi életbeli helyének örökölt jellegét szimbolikus mozzanatok is világossá tették:

„[...] midőn boldogult néhai Kohner Zsigmondnak vejét és testvérének fiát, Kohner Adolf dr.-t, az ismert mecénást és kitűnő gazdát szólították a Tóra felolvasásának ugyanazon részéhez, amelyhez a múlt évben még a nagynevű boldogult Kohner Zsigmond járult.”¹⁰⁸

Mindezekon felül részt vett továbbá az Izraelita Kézműves és Földműves Egylet munkájában, a végrehajtó bizottság elnökeként.¹⁰⁹ 1909 elején pedig bevásztották az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat igazgatóságába, majd egy hónap múlva, Neumann Ármin elnök halála után az elnöki pozícióval is megtisztelték.¹¹⁰

A neológ közösség meghatározó tagjává váló dr. Kohner Adolf az üzleti pozíciókban is követte felmenőit. 1908-ban került be a PMKB és az Erzsébet

¹⁰¹ Kohner Ágoston. *Egyenlőség* 1907. december 15. 8.

¹⁰² A VI. Izr. községkerület tagjai. *Egyenlőség* 1907. december 29. 13.

¹⁰³ A család méretére, kiterjedtségére jellemző adat, hogy dr. Kohner Adolfot, a családi cég leendő tényleges irányítóját a 30. helyen említették meg a gyászolók között, miközben az elhunyt veje volt. Halálhírek, Kohner Zsigmond. *Egyenlőség* 1908. január 5. 8.

¹⁰⁴ Kohner Zsigmond. *Egyenlőség* 1908. január 5. 3.

¹⁰⁵ Társadalmi szemle. *Magyar-Zsidó Szemle* 1908. 235.

¹⁰⁶ A pesti chevra kadisa választásai. *Egyenlőség* 1908. március 1. 8.

¹⁰⁷ Hírek. A Közalap. *Egyenlőség* 1908. június 28. 8–9.

¹⁰⁸ Ünnepi adományok. *Egyenlőség* 1908. október 10. 10.

¹⁰⁹ A magyar izr. kézmű- és földművelési egylet. *Egyenlőség* 1908. november 15. 11.

¹¹⁰ Az I. M. I. T. gyűlései. *Egyenlőség* 1909. január 17. 2. Hírek. A magyar izr. kézműves és földművelési egyesület. *Egyenlőség* 1909. február 14. 7.

Gőzmalom igazgatóságába,¹¹¹ ugyanakkor nem „örökölt” meg automatikusan minden pozíciót, hiszen például a Schlick-féle Vasöntöde- és Gépgyár közgyűlésén Kohner Ágoston helyét más személlyel töltötték be.¹¹² A Hungária Műtrágya és Kénsav Gyár esetében pedig Láczy Leót választották elnökké, dr. Kohner Adolf „csak” alelnök, unokatestvére, Kohner Jenő pedig igazgatósági tag lett.¹¹³

Az 1908–1909. év dr. Kohner Adolf számára gazdasági pozícióinak bővüléséről szólt, még akkor is, ha a Magyar Vegyészeti Gyárosok Országos Egyesületében (MVGYOE) sem követhette nagybátyját az elnöki tisztségben. (Előbb még fel kellett őt venni a tagság soraiba – ahol végül alapítótagként regisztrálták.)¹¹⁴ A következő év novemberében azonban már a MVGYOE-ben is a választmány tagjaként vett részt az új ipartörvény tervezetéről szóló vitában,¹¹⁵ 1909-ben pedig bekerült a végrehajtó bizottságba.¹¹⁶ A PKMB képviselőjeként lett tagja ugyanekkor a bank által alapított rajeci textilgyár igazgatóságának.¹¹⁷ Megjegyzendő, hogy a családból nem csak Adolf, hanem az unokatestvérei közül is voltak, akik bekerültek olyan pozícióba, amelyet korábban valamelyik elhalálozott családtag töltött be: Kohner Jenő így lett tőzsdetanácsnok.¹¹⁸

A fentiek ellenére, amikor 1910-ben dr. Kohner Adolf udvari tanácsosi kintetésben részesült, jellemző, hogy a *Magyar-Zsidó Szemle*ben megjelent méltatásban e kintetés kapcsán elsősorban felekezeti munkáját emelték ki: „[...] több téren fejt ki sikeres tevékenységet [...] családi hagyományainak, különösen Kohner Zsigmond hitközségi elnök méltó örököse.”¹¹⁹ Hitközségen belüli pozícióját érzékelteti az is, hogy amikor az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat 1910-ben a Magyar Zsidó Múzeum létrehozása érdekében pénzadományok gyűjtésébe kezdett, dr. Kohner Adolf a bizottság tagjai közé került.

Ugyanakkor Kohner Adolf egyre magabiztosabb üzleti helyzetére jól rávilágít az a konfliktus, amit Láczy Leóval szemben ekkoriban vállalt fel. 1909 második felében Láczy Leó mint a PKMB elnöke adásvételi ajánlatot tett a Kohnerék által irányított Hungária Műtrágya-, Kénsav- és Vegyipar Részvénytársaságnak, hogy hárommillió koronáért vásárolja meg a pénzügyi tulajdonában álló pénzügyi és termelési nehézségekkel küzdő, hasonló profilú Danica Vegyipar

¹¹¹ BFL VII.2.e. Cg. 1876/1296, Cg. 202, Okm. 52. Pesti Magyar Kereskedelmi Bank; Cg. 1550/1876, Cg. 1217, Okm. 59. Erzsébet Gőzmalom Társaság; *Központi Értesítő* 1908. május 10. 850; Az Erzsébet malom közgyűlése. *Egyenlőség* 1908. március 1. 13.

¹¹² A Schlick-féle vasöntöde- és gépgyár r.-t. *Egyenlőség* 1908. március 15. 19.

¹¹³ A közvélekedés Kohner Adolf „öröklését” várta a Hungáriánál. Új tagként került be a Hungáriához Landesberger Gyula, az Angol–Osztrák Bank elnöke is, akivel Kohner Adolf üzleti kapcsolata rövidesen sokkal szorosabbá vált. A Hungária műtrágyagyár új elnöke. *Vegyészeti Lapok* 1907. 24. 467–468; A Hungária műtrágya, kénsav és vegyi ipar rt. *Vegyészeti Lapok* 1908. 4. 73.

¹¹⁴ Választmányi gyűlés. *Vegyészeti Lapok* 1908. 5. 92.

¹¹⁵ Az új ipartörvény tervezete. *Vegyészeti Lapok* 1909. november 20. 1.

¹¹⁶ Szakegyesületek. A Gyáriparosok Szövetsége ülése. *Magyar Ipar* 1909. 419.

¹¹⁷ *Központi Értesítő* 1910. február 13. 280. Rajeci Posztógyár rt. *Magyar Kereskedők Lapja* 1910. január 1. 11.

¹¹⁸ A tőzsdetanács ülése. *Az Ujság* 1910. április 3. 42.

¹¹⁹ Négy kintetés. *Magyar-Zsidó Szemle* 1910. 275.

Részvénytársaságot.¹²⁰ (A Hungária részvényese volt egyébként a PMKB és az Angol–Osztrák Bank is.) Kohner Adolf azonban ellenezte, sőt határozottan elutasította Lánczynak ezt a megítélése szerint igen rossz és anyagi hátránnyal járó ajánlatát – a kortárs hírlapi vélemények szerint a cég inkább kétmillió koronát ért, mint hármat. Ez az üzleti ellentét egyben generációs konfliktust is jelentett: Lánczy nem viselte jól a tizennégy évvel fiatalabb, energikus Kohner ellenállását. Kettejük viszonya ennek kapcsán úgy elmérgesedett, hogy 1910 elején kölcsönösen kiléptek a másik cégéből, Kohner a bankból, Lánczy pedig a vegyigyár igazgatóságából.¹²¹ A kilépés súlyát jól jelzi az a tény, hogy a PMKB igazgatóságában a Kohnerek 1879 óta mindig jelen voltak. Kohner Adolfot e konfliktus után aztán az Angol–Osztrák Bank csábította magához a főtanács tagjaként.¹²²

Az 1910-es években Kohner Adolf hosszú távon sikeres új üzleti irányokba indult el. Részt vett például 1911-ben a Hungaria Jaquard Szövőgyár Részvénytársaság alapításában.¹²³ Ennek a cégnek a jogelődje a Schwarcz Lajos és társa cég volt, amely egyedül készített jaquard típusú mellényszöveteket az országban, és egyeduralmát később is meg tudta tartani a piacon.¹²⁴ Ezt a közkereseti társaságot vette meg Kohner Adolf és egy 60 fős befektetői kör, majd 1911. február 25-én részvénytársasággá alakították.¹²⁵ A Kohnerek részesedése az alapításkor 6%-os volt (15 ezer korona befektetéssel), 1920-ra ezt az arányt a kisebb befektetők részvényeinek felvásárlásával 27,8%-ra, majd 1930-ra már 90%-ra növelték.¹²⁶ Az éves beszámolók, mérlegek alapján a cég 1912-től 1942-ig folyamatosan nyereséges volt, és osztalékot fizetett a részvényeseknek. A cég jövedelmezőségét és piaci lehetőségeit az is jelezte, hogy míg kezdetben néhány száz fő alkalmazottal dolgozott, 1941-ben már 700 főt foglalkoztatott.¹²⁷

Kohner Adolf számára az Angol–Osztrák Bankban vállalt új szerepén keresztül szintén új lehetőségek nyíltak meg. 1911-ben a bank részt vett a Magyar Pénzüntézetek Földhitel és Ingatlanbankja Rt. megalapításában 20,83%-os részvényarányal. 1912-ben a bankot átnevezték Földhitelbank Rt.-vé, és a részvények

¹²⁰ A Danica Vegyipar Rt.-t 1907-ben a PMKB alapította. Székhelye Zágrábban, míg a telephelyei Bródban és Kaproncában voltak. A Kereskedelmi Bank meghiúsult üzlete. *Pesti Napló* 1909. november 14. 24; Tomka 1999: 142–143.

¹²¹ *Központi Értesítő* 1910. január 30. 9. sz. 180.

¹²² Kohner Adolf új igazgatósági tagsága. *Pesti Napló* 1909. november 28. 20.

¹²³ Az 1930-as években, a családi cég felszámolása után és a családi vagyon elárvereztetése ellenére, ezt a céget haláláig megtartotta. BFL VII.2.e. Cg. 285/1911., Cg. 1494., Okm. 2177. Hungária Jaquard Szövőgyár Rt. Közgyűlési jegyzőkönyvek és igazgatósági jelentések 1911–1936.

¹²⁴ A cégjegyzésnél Jaquard néven szerepel leggyakrabban, de mellette a Jacquar elnevezés is előfordul. Josep Marie Jacquard (1752–1834) francia takács, feltaláló volt, róla nevezték el az általa továbbfejlesztett Jacquard-rendszerű selyemszövőgépet. *Textil Ipar* 1934. augusztus 10., 15.

¹²⁵ A Hungária alapításában 61 részvényes vett részt, összesen 1250 névre szóló részvényt jegyeztek, 1 darab 200 korona névértékű részvény volt, a cég alaptőkéje pedig 250 ezer korona volt. BFL VII.2.e. Cg. 285/1911., Cg. 1494., Okm. 2177. Hungária Jaquard Szövőgyár Rt. Közgyűlési jegyzőkönyvek és igazgatósági jelentések 1911.

¹²⁶ Szaporodnak a központok. *Honi Ipar* 1910. december 15. 24. szám, 43.

¹²⁷ BFL VII.2.e. Cg. 285/1911., Cg. 1494., Okm. 2177. Hungária Jaquard Szövőgyár Rt. Közgyűlési jegyzőkönyvek és igazgatósági jelentések 1911–1943.

tulajdonosi köre is módosult. Az 1910-es évek folyamán az Angol–Osztrák Bank a részvények 20–40%-át birtokolta. A Kohnerek nagyjából 10%-nyi, a Schosbergerek 4%-os, míg 1916-tól a Hatvany-Deutschok 6–8%-nyi tulajdonrészrel rendelkeztek a Földhitelbankban.¹²⁸ A bank egyik leghíresebb ügylete, a gróf Károlyi László-féle hitbizomány megszerzése volt 1913-ban, ami a kortársak körében is jelentős visszhangot váltott ki.¹²⁹ A birtok egy részét később egyébként Weiss Manfréd nagyiparos vette meg, aki a korszak egyik legmodernebb uradalmát hozta létre Derekegyházán. A Földhitelbanktól felvett hitel segítségével Kohner Adolfnak egy szőlészeti cég alapítását (1912) is sikerült megvalósítani, majd az I. világháború utáni években ennek a banknak a részvételével szállhatott be likőr-, szalámi-, hús- és faipari gyárak/üzemek alapításába.¹³⁰

Ugyancsak 1911-ben került sor a Kaszab-féle Csavar- és Vasárugyár Részvénytársaság alapítására szintén dr. Kohner Adolf részvételével. Unokatestvérei közül ugyanebben az évben Kohner Alfréd az Atlas Asbest-Cement Palagyár Részvénytársaság alapítója és igazgatósági tagja lett, míg Kohner Jenő a Dobsinai Rézművek Részvénytársaság és a Bádgosok és Szerelők Ólomárugyár Részvénytársasága alapítója volt. A Bereg vármegyei családi földbérletek mellett szerepet vállaltak a megyéhez kötődő Bereg megyei Automobil Forgalmi Részvénytársaság létrehozásában is, ahol a családi cég és Kohner Alfréd önállóan is részvényes lett. Végül dr. Kohner Adolfot a Hazai Gépgyár Részvénytársaság (Sangerhauser-Eisele) igazgatóságába is beválasztották 1911-ben.¹³¹

A következő korszakhatárt a család számára az 1912. év jelentette, hiszen a család ekkor szerezte meg a bárói¹³² címet, ami 1867–1918 között összesen 26 izraelita családnak sikerült, közülük a Kohnerek a huszadikak voltak.¹³³ Charles Farkas, Kohner Adolf unokája úgy emlékezett vissza, hogy „Kohner Adolf pénzért vette a báróságot”, továbbá „Kohner nagyapáék nagyon adtak a címekre”.¹³⁴ A bárói cím dr. Kohner Adolfra, Vilmosra, Jenőre és Alfrédra vonatkozott.¹³⁵ 1912 ugyanakkor azonban újabb halálesetet is hozott a családban: Kohner Alfréd

¹²⁸ Bagdi–Hlbocsányi 2020: 478.

¹²⁹ A hitbizomány területe mintegy 20 ezer kat. hold volt. A Földhitelbank, az Angol–Osztrák Bank és a Kohner Adolf fiai cég közös konzorciumot létesített, és az előzetes megállapodás szerint 5 millió korona tőkével rendelkező részvénytársaságot hoztak létre a vásárlás lebonyolítására. A Károlyi-féle hitbizomány eladása. *Pesti Napló* 1913. április 12. 18.

¹³⁰ BFL VII.2.e. Cg. 285/1911, Cg. 1494., Okm. 2177. Földhitelbank 1911. évi alapszabály, 1925. évi közgyűlési jegyzőkönyv.

¹³¹ *Központi Értesítő* 1911. február 1. 208; április 9. 822; április 13. 857; 1912. január 7. 29; január 28. 191; február 25. 406; 1913. október 23. 2443.

¹³² A közélet valószínűleg számított arra, hogy ez megtörténik. 1911-ben, a *Népszava* a család bárói címével kapcsolatban némi gúnnyal jegyezte meg, hogy „még nem” birtokolják. Kohnerek százezer koronája és a kölcsönkért szolgál. *Népszava* 1911. február 26. 9.

¹³³ „Bárói családok”. *Magyar Zsidó Lexikon* 1929. 90–91.

¹³⁴ Charles Farkas az apjától hallotta ezt, aki nem ápolta jó viszonyt a bárói ranggal rendelkező apósával. Dorogi 2014: 49.

¹³⁵ Az előző generációból életben lévő egyetlen tagra, Kohner Henrikre nem vonatkozott a rangemelés, többek között azért sem, mert nem volt fiúörököse. MNL OL K 19. Királyi könyvek 72. kötet 599, 782–790; Bárósítás. *Egyenlőség* 1912. július 14. 10.

39 éves korában, 1912 októberében elhunyt.¹³⁶ Alfréd helyét a családi érdekelt-ségű cégekben többnyire Kohner Jenő vette át, akinek ennek ellenére más gaz-dasági érdekeltégei is megmaradtak, sőt 1914-ben, még a Magyar Kereskedelmi Csarnok Körhelyiségeit Építő Részvénytársaságnak is az alapítója lett.

Báró Kohner Simon Vilmos (Willy) 1913-ban feleségül vette¹³⁷ a Kohner Adolf üzlettársaként már említett festőművész (Basch Gyula) testvérének, Basch Béla (1850–1943) gyárosnak a lányát, Szerént (1882–1943). Willy apósa 1878-ban, a keményítőiparban kezdte a pályáját, és verseci Union Búzakeményítő Gyára az 1910-es évekre már országos jelentőségűvé vált. A Basch családdal a kapcsolat ennek a házasságnak a révén tovább mélyült, s így ezt természetes módon követte az üzleti összefonódás. Kohner Willy részvényese lett a gyárnak, és ezzel Kohnerék érdekszférájába a keményítőipar is bekerült.¹³⁸

Az 1910-es évek fejleményei már egyértelműen jelezték báró dr. Kohner Adolf meghatározó súlyát a gazdasági életben. Miközben a családi céget irányította, to-vább bővítette üzleti és társadalmi kapcsolatait. 1912-ben például az Angol–Osztrák Bankban helyet foglaló vezetőkkel¹³⁹ közösen vették át a nehéz helyzetbe került Első Kecskeméti Konzervgyárat.¹⁴⁰ Ugyanakkor számos új pozícióval is gyarapo-dott ekkoriban, immár nem Kohner Zsigmond vejeként, hanem saját jogán.¹⁴¹ Amikor betegsége miatt a Pesti Lloyd Társulat elnöke, Weisz Bertold 1912-ben leköszönt, helyette dr. Kohner Adolfot választották meg.¹⁴² A MVGYOE delegált-jaként került be a kereskedelemügyi miniszter által újra életre hívott Országos Köz-lekedési Tanácsba.¹⁴³ 1913-tól egyébként az MVGYOE társelnökeként működött, s megválasztásakor úgy méltatták, hogy „sokkal ismertebb név úgy az ipari, mint a kereskedelmi közélet terén” annál, semhogy érdemei külön felsorolására szükség lenne.¹⁴⁴ A következő évben megtartott közgyűlésen aztán a MVGYOE elnökévé választották, amikor annak előző vezetője elhunyt.¹⁴⁵ 1914 januárjában Kohner

¹³⁶ Ráadásul 1912 őszén Dalnoky Béla is elhunyt. Kohner Alfréd báró. *Egyenlőség* 1912. október 20. 2.

¹³⁷ Házasságok. *Az Újság* 1913. október 29. 12.

¹³⁸ BFL VII.2.e. Cg. 1891/495, Cg. 4020. Union Keményítőgyárak Basch és Kohner.

¹³⁹ Wetzler Bernáth (1839–1922) nagyiparos, bankár, az Angol–Osztrák Bank igazgatóságának (főtanácsának) tagja és később elnöke volt. Engel Pál és Winkler Géza az Angol–Osztrák Bank budapesti igazgatója és igazgatóhelyettese volt. *Wiener Salonblatt* 1922. május 27. Todesfälle. 7, 11; *Nagy Magyar Compass* 1912–1913/2. 81.

¹⁴⁰ BFL VII.2.e. Cg. 35211, Okm. 7615. Első Kecskeméti Konzervgyár Rt.

¹⁴¹ 1913-ban, Feleky Béla a pesti izraelita hitközség elöljárója a tagválasztó közgyűlésen már úgy jellemezte Kohner Adolfot, mint „akinek egyéniségében összpontosulnak mindama tulajdon-ságok, amelyek a magyar zsidóság egyik legnagyobb vezérfiújává predesztinálják”. A pesti izraelita hitközség tagválasztó közgyűlése. *Pesti Hírlap* 1913. december 23. 25.

¹⁴² A Pesti Lloyd Társulat. *Egyenlőség* 1912. május 19. 3.

¹⁴³ Hivatalos rész. *Budapesti Közlöny* 1913. február 2. 2.

¹⁴⁴ Egyesületünk közgyűlése. *Vegyészeti Lapok* 1913. március 20. 1.

¹⁴⁵ A két Kohner (Zsigmond és Adolf) elnöksége közötti hat évben az MVGYOE-nek két elnöke is volt. Az 1912. évi tisztújításon a Hungária Műtrágyagyár vezérigazgatóját az Egyesület al-elnökévé választották. Az egyesület közgyűlése. *Vegyészeti Lapok* 1914. 104; Szemle. *Magyar Gyáripar* 1914. április 1. 2.

Adolf megkapta Ferenc Józseftől a Pesti Lloyd Társulat 60 éves jubileumára a Ferenc József-rend középkeresztjét a csillaggal.¹⁴⁶

Báró dr. Kohner Adolfot gazdasági pozíciói mindezek nyomán az országos politikához is közelebb emelték. A GYOSZ elnökségi tagjaként részt vett az Ausztriával tíz évenként újratárgyalandó gazdasági kiegyezési feltételeket egyeztető bizottság összeállításában és munkájuk értékelésében.¹⁴⁷ Ezenfelül a GYOSZ elnökségének tagjai (köztük Kohner Adolf) 1915-től többször tanácskoztak a Monarchia és Németország közötti gazdasági kapcsolatokról is.¹⁴⁸ Szintén a GYOSZ elnökségi tagjaként vett részt Kohner Adolf 1918-ban az árvizsgáló bizottságban is.¹⁴⁹

A világháború finanszírozásában jelentős szerepet játszott az állam által kibocsátott hadikölcsönök jegyzése. A gazdasági élet közszereplőjeként ebben természetes módon Kohner Adolf is részt vett. Az összes jegyzés részletezésétől eltekintve, ennek kapcsán megemlítendő, hogy az első alkalommal (1914 novemberében) a Kohner Adolf fiai cég 500 ezer koronát,¹⁵⁰ míg a hetedik hadikölcsön (1917 őszén) esetében 250 ezer koronát jegyzett. (Utóbbi alkalommal a Földhitelbank például hárommillió korona értékben vett hadikölcsönt.¹⁵¹) A hatodik hadikölcsön alkalmával Kohner Adolf személyesen is jegyzett 15 ezer korona értékben a Szolnoki Kereskedelmi Bank és Takarékpénztárnál, amelynek az elnöke volt.¹⁵² A háború alatt alakult egyik új pénzügyintézet, a Hadikölcsönpenztár¹⁵³ érdekessége volt egyébként, hogy a tanácsadó testületben Kohner Adolf ismét együtt ült Lányi Leóval. Kohner ugyanakkor a hadigazdaságot működtető, újonnan létrehozott központi irányítású intézményekben szintén szerepet kapott: elnöke volt a Magyar Olaj- és Zsíripari Központnak, illetve a Csontközpontnak, illetve a Magyar Keményítőgyárak Központi Eladási Irodája Rt.-nek az igazgatóságában is bekerült.

EPILOGUS

1918 és az utána következő évek újabb fordulópontot hoztak báró dr. Kohner Adolf életében. 1918 júniusában Kohner Jenő 42 éves korában váratlanul elhunyt, így még inkább Adolfra hárult a családi cégbirodalom vezetése.

¹⁴⁶ Kitüntetések a Lloyd jubileumán. *Az Est* 1914. január 25. 4.

¹⁴⁷ Németországgal való viszonyunk és a kiegyezés. *Magyar Gyáripar* 1915. május 1. 10.

¹⁴⁸ A harminc résztvevő Németországból és Magyarországból érkezett. A Középeurópai Gazdasági Egyletek berlini tanácskozása. *Magyar Gyáripar* 1915. augusztus 1. 3–6.

¹⁴⁹ Az osztrákok olcsóbb iparcikkeket ígérnek. Fontos tanácskozások Bécsben – a magyar és az osztrák árvizsgáló bizottság együttes ülése. *Az Est* 1918. június 15. 2.

¹⁵⁰ Jegyzések a hadikölcsönre. *Az Est*, 1914. november 14. 4.

¹⁵¹ A hetedik hadikölcsön. *Pesti Hírlap* 1917. december 4. 9.

¹⁵² A hatodik hadikölcsön. *Magyarország* 1917. június 15. 13.

¹⁵³ 1914. szeptember 19-i a Hadikölcsönpenztár felállításáról szóló 6982/1914. M. E. rendeletet a törvényhozás utólag, az 1914. évi XLVII. tc.-ben hagyta jóvá. Teleszky 1927: 336–337.

A világháború utáni években gazdasági tevékenysége ismét új hangsúlyokat kapott: 1921-ben új lehetőségeket keresve átalakította a családi céget, hogy a konjunktúrát kihasználva banki tevékenységet is folytathasson; a következő évben pedig kilépett a Földhitelbankból. A lépés nem egyedülálló példának számított Magyarországon. A 20. század első felében megfigyelhető tendencia alapján számos korábban terménykereskedéssel vagy nagykereskedéssel foglalkozó cég alakult át bankházzá, például a Deutsch Ig. és fia már 1911-ben. Kövér György kutatásai alapján a bankcéggé átalakítás a családi vagyon kezelését és az ipari érdekeltségek finanszírozását és irányítását tette lehetővé.¹⁵⁴ Az immár bankházként (is) működő családi cége¹⁵⁵ által Kohner Adolf kilenc textilgyár alapításában vett részt, s az 1920-as évek közepén, illetve végén több veszteséges vállalkozásától is megvált, így például a kecskeméti konzervgyártól.¹⁵⁶ A bankház váltóleszámtólással, vidéki pénztézeteknek, sőt kereskedők számára visszleszámtólási hitelezéssel is foglalkozott. A gazdasági válság azonban komolyan megrendítette a céget, mivel a kinnlevőségei jelentős részét nem tudta behajtani. 1931-re már súlyos pénzügyi gondok jelentkeztek, s ennek eredményeképpen 1931 novemberében Kohner Adolf elhatározta a családi cég felszámolását. 1933 elején kényszerügyességet kötött a hitelezőivel, majd 1934–1936 között több ütemben elárverezték, illetve eladta a Damjanich utcai palotáját, a műgyűjteményét, a bankházat és más céges érdekeltségeit. Báró dr. Kohner Adolf 1937. január 30-án hunyt el pesti otthonában, szerény körülmények között.¹⁵⁷

A Kohner család felemelkedésének története egybeesett a hazai társadalmi, gazdasági, átalakulással, amely főleg a polgárosodással és az urbanizációval jellemezhető. Az egykori kereskedőcsalád több generáción keresztül a nagypolgárság közé emelkedett. E felemelkedés eredményeként lett báró dr. Kohner Adolf a gazdasági élet elismert és meghatározó tagja, amit megalapozott és támogatott a család és az ő maga által végzett közéleti munka a pesti neológ hitközségben.

FORRÁSOK

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

IV.1202.h. Pest Város Tanácsának iratai 1687–1885. Jelentések /Relations/ 1746–1847. a.n.

IV.1202.l. Pest Város Tanácsának iratai 1687–1885. Pesti iparjogi díjak nyilvántartása 1839–1842. 1. kötet.

¹⁵⁴ Kövér 1997: 47–48.

¹⁵⁵ Egy 1924 októberében készült vagyonkimutatás alapján a cégvagyon harmadát az ingatlanok adták, a tőzsdei értékpapírok 4%-ot, a váltótárca 10%-ot tett ki. (A tőzsdén nem jegyzett 167 248 darab értékpapír értékét nem tudták meghatározni.) Több mint 50%-os értéket képviselt a folyószámlaadások kinnlevősége. Kövér 1997: 50.

¹⁵⁶ Bagdi–Hlbocsányi 2019: 337.

¹⁵⁷ BFL VII.2.e. Cg. 1876/21, Cg. 7776. Kohner Adolf fiai.

- IV.1303.f. Pest Város Tanácsának iratai 1847–1874. Tanácsi iratok 1850–1873.
V. kútfő Gazdasági ügyek.
IV.1411.b. Budapest Székesfőváros Árvaszékének (1873–1875 Budapest Székesfőváros Tanácsának mint gyámhatóságnak) iratai. Általános iratok.
IV.1474.c. Budapest Székesfőváros V. Kerületi Elöljáróságának iratai (1873–1950), Iparügyi és egyesületi nyilvántartások (1873–1949).
VII.2.e. Pesti (1875-től) Budapesti Királyi Törvényszék (1946-tól Budapesti Törvényszék) iratai. Cégbíróági iratok.
VII.184. Weinmann Fülöp közjegyző iratai 1875–1912. Okiratok 1875–1912.
Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)
K 19 Polgári kori kormányhatósági levéltárak. Öfelsége Személye Körüli M. Kir. Minisztérium (1867–1918). Királyi könyvek (1867–1918).

Az 50 éves Pesti Hírlap jubileumi albuma 1878–1928.

Magyar Compass. Kimutatás a magyar állam összes pénzügyéről. (Szerk. Mihók Sándor.)
Budapest, 1874–1895.

Mihók-féle Compass. Pénzügyi és Kereskedelmi Évkönyv. (Szerk. Galántai Nagy Sándor.)
Budapest, 1895–1912.

Nagy Magyar Compass (azelőtt Mihók-féle). Pénzügyi és Kereskedelmi Évkönyv. (Szerk. Galántai Nagy Sándor.) Budapest, 1912–1939.

Az Est, 1914–1918.

Az Ujság, 1908–1913.

Budapest Hírlap, 1904–1909.

Budapesti Közlöny, 1873, 1913.

Egyenlőség, 1893–1926.

Első Magyar Zsidó Naptár, 1848.

Hazánk, 1903.

Hét, 1910.

Honi Ipar, 1910.

K.K. priv. Prager Zeitung, 1820.

Központi Értesítő, 1882–1913.

Köztelek, 1893.

Magyarország, 1917.

Magyar Gyáripar, 1914–1915.

Magyar Ipar, 1904–1912.

Magyar Kereskedők Lapja, 1902–1910.

Magyar Nemzet, 1900.

Magyar-Zsidó Szemle, 1903–1910.

Népszava, 1911.

Neues Fremdes-Blatt, 1869.

Pester Lloyd, 1928, 1931.

Pester Lloyd Kalender, 1859.

Pesti Hírlap, 1908–1917, 1936.

Pesti Napló, 1909, 1913, 1932, 1936.

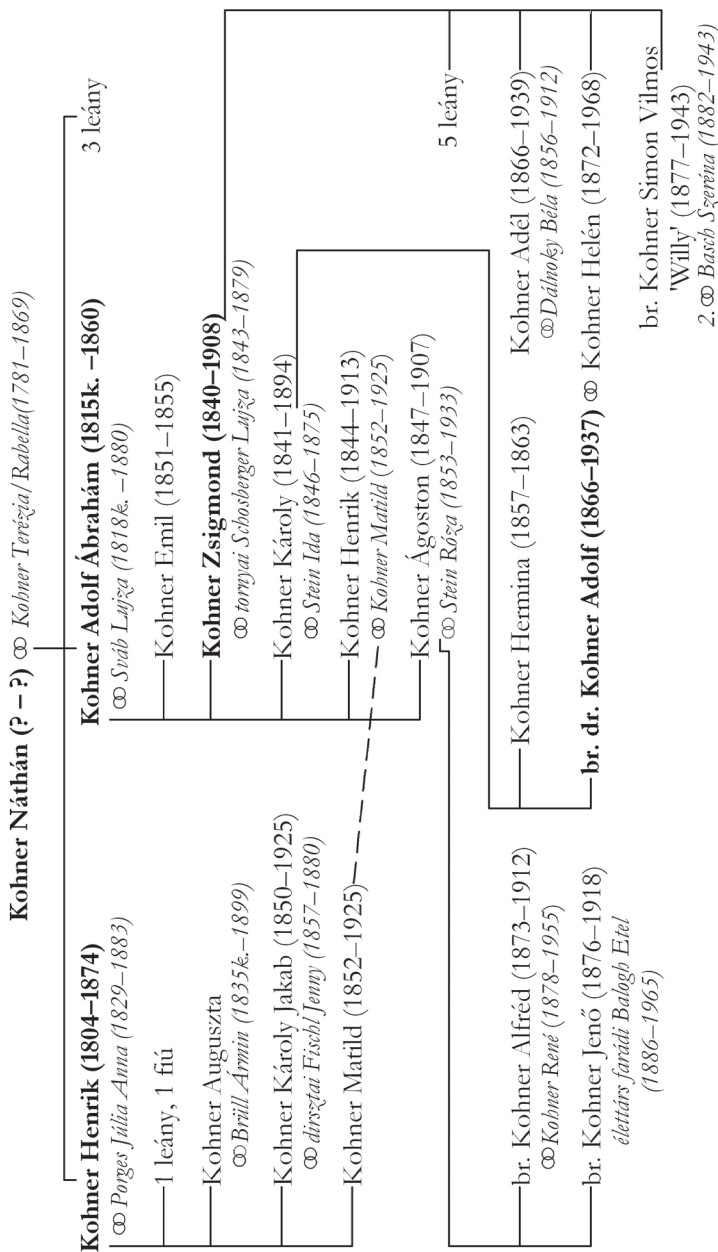
Pénzvilág, 1911.
Sürgöny, 1864.
Textil Ipar, 1934.
Ujság, 1936.
Vegyészeti Lapok, 1907–1914.
Wiener Salonblatt, 1922.
Zsidó Évkönyv, 1927/1928.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Bagdi Róbert – Hlbocsányi Norbert 2019: Konzervgyártás Kecskeméten a 20. század első felében. In: Kövér György – Pogány Ágnes – Weisz Boglárka (főszerk.): *Magyar Gazdaságtörténeti Évkönyv 2019. Uradalom – Vállalat*. Budapest, 325–354.
- Bagdi Róbert – Hlbocsányi Norbert 2020: A Földhitelbank szerepe báró dr. Kohner Adolf kapcsolatrendszerében. In: Kövér György – Pogány Ágnes – Weisz Boglárka (főszerk.): *Magyar Gazdaságtörténeti Évkönyv 2020. Hálózat & Hierarchia*. Budapest, 465–485.
- Bence Géza – Koroknai Ákos 1989: *A Selypi cukorgyár története*. Selyp.
- Dorogi Katalin 2014: „Láttál-e már angyalt?” Római beszélgetés Charles Farkassal – életről, családjáról, alkotásairól. *Múlt és Jövő. Zsidó Kulturális Folyóirat* (27.) 2. 49–64.
- Halmos Károly 1992a: Két építési nagyvállalkozó a századfordulón. In: Gyimesi Sándor (szerk.): *Gazdaság, politika, kultúra. Tanulmányok Kelet-Közép-Európa történetéből*. Budapest, 41–62.
- Halmos Károly 1992b: Lánczy Leó. *Valóság* (35.) 1. 49–54.
- Halmos Károly 2005: Hálózatok és hierarchiák a 19. százai üzleti életben. *Aetas* (20.) 1–2. 44–51.
- Hlbocsányi Norbert 2012: A Kohner család vállalkozásai. In: Szvoboda Dománszky Gabriella (szerk.): *Tanulmányok Budapest múltjából 37*. Budapest, 43–67.
- Hlbocsányi Norbert 2014: Színház és vállalkozás: az Unió Rt. és a pesti pénzüligarchák. *Fons* (2.) 139–197.
- Hlbocsányi Norbert 2015: A szászberekai báró Kohner család. In: Csöngé Attila (szerk.): *Zounuk*. (Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára Évkönyve 29.) Szolnok, 137–172.
- Jirkovszky Sándor 1945: *A magyarországi pénzüintézetek története az első világháború végéig*. Budapest.
- Karády Viktor 1997: *Zsidóság, modernizáció, polgárosodás*. Pécs.
- Klement Judit 2000: Egy családi részvénytársaság a századelőn. Gizella Gőzmalom Rt. 1905–1917. *Korall* (1.) 2. 61–80.
- Klement Judit 2012: *Hazai vállalkozók a hőskorban. A budapesti gőzmalomipar vállalkozói a 19. század második felében*. Budapest.
- Komoróczy Géza 2012: *A zsidók története Magyarországon. 2. 1849-től a jelenkorig*. Pozsony.

- Kohner Adolf 1886: *Über Bestimmung des Cadmiums und über Trennung des Cadmiums vom Kupfer*. Berlin.
- Konrád Miklós 2014: *Zsidóságon innen és túl. Zsidók vallásváltása Magyarországon a reformkortól az első világháborúig*. Budapest.
- Kövér György 1997: A pesti kereskedő-bankár másodvirágzása és az iparfinanszírozás a 20. század első felében. *Replika* (25.) 47–53.
- Kövér György 2012: Deutsch Ig. és fia. In: Kövér György (szerk.): *A Pesti City öröksége. Banktörténeti tanulmányok*. Budapest, 197–206.
- Lengyel György 1993: *A multipozíciós gazdasági elit a két világháború között. (Fejezetek egy történet-szociológiai kutatásból.)* Budapest.
- Magyar Zsidó Lexikon* 1929: *Magyar Zsidó Lexikon*. Budapest.
- Papp Viktor 2020: Gyenge kötésekkel a gazdaságban. A budapesti ügyvédek részvénytársasági pozícióinak hálózatelemzése (1890–1910) In: Kövér György – Pogány Ágnes – Weisz Boglárka (főszerk.): *Magyar Gazdaságtörténeti Évkönyv 2020. Hálózat és Hierarchia*. Budapest, 291–326.
- Pelles Márton 2019: Az Atlantica Tengerhajózási Rt. története. 1907–1918. *Köztes Európa* (11.) 1. 35–48.
- Sándor Vilmos 1954: *Nagyipari fejlődés Magyarországon, 1867–1900*. Budapest.
- Teleszky János 1927: *A magyar állam pénzügyei a háború alatt*. Budapest.
- Tomka Béla: 1995: Bankuralom, bankérdekeltség, bankellenőrzés: A magyarországi pénzügyintézetek ipari kapcsolatai a századfordulón, 1895–1913. *Történelmi Szemle* (37.) 2. 171–207.
- Tomka Béla 1999: Érdek és érdektelenség. *A bank–ipar viszony a századforduló Magyarországon, 1892–1913*. Debrecen.
- Vörös Károly 1979: *Budapest legnagyobb adófizetői. 1873–1917*. Budapest.
- Wiener Moszkó 1902: *A magyar cukoripar fejlődése, I–II*. Budapest.

Kohner-családfa – a tanulmányban szereplő családtagok adataival

Megjegyzés: Félkövér kiemelés jelzi a családi cég mindenkorai szenior vezetőjét.